

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Název katedry

Diplomová práce

Lucie Kofroňová

Tělesné tresty ve výchově dětí

Physical punishment in child upbringing

Ráda bych poděkovala PhDr. Martinu Strouhalovi, Ph.D. za vedení mé diplomové práce a za poskytnuté konzultace, které po mne byly vždy velkým přínosem.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 13.prosince 2012

.....

Lucie Kofroňová

Abstrakt:

Cílem této práce je vytvořit ucelený pohled na danou problematiku, vysvětlit vhodnost či nevhodnost tělesných trestů v dané situaci. Popsat roli rodiny ve výchově dětí, následky tělesných trestů na dětech, tělesné tresty v souvislosti se syndromem CAN a tělesné tresty z pohledu dětí. Diplomová práce nebude obsahovat praktickou část. Bude psaná formou kritického zamyšlení nad daným tématem. Součástí diplomové práce bude srovnání tělesných trestů ve výchově a jejich opakem – liberální výchovou. Závěr práce bude obsahovat kasuistiky. Dvě kasuistiky se týkají autoritativní výchovy a třetí kasuistika zobrazuje výchovu liberální.

Klíčová slova:

Tělesný trest

Liberální výchova

Týrání dítěte

Rodinná výchova

Následky trestání

Rodina

Abstrakt:

The aim of this thesis is to form a comprehensive view on the discussed issue, explaining the suitability or unsuitability of corporal punishment in a given situation. Describe the role of the family in the upbringing of children, the effects of corporal punishment on children, corporal punishment in connection with CAN syndrome and corporal punishment from the perspective of children. The thesis will include a practical component. It is written in a more critical reflection on the topic. The thesis will compare corporal punishment as a form of an education and its opposite - a liberal education. The conclusion will include case studies. Two case studies deal with authoritarian upbringing while the third case study deals with liberal education.

Keywords:

Corporal punishment

Liberal education

Child abuse

Family education

Consequences of punishment

Family

Úvod.....	8
1 Tělesné tresty v historickém kontextu	10
2 Definice tělesného trestu jeho funkce a formy	13
2.1 Funkce trestů obecně.....	14
2.2 Charakteristika tělesných trestů	15
2.3 Identifikační tělesné známky tělesného potrestání.....	16
2.4 Odměny a tresty	17
3 Funkce rodiny ve výchově dětí.....	20
3.1 Funkce rodiny.....	20
3.2 Poruchy rodiny	21
3.3 Význam rodiny v životě dítěte	21
3.4 Výchova a výchovné cíle	23
3.5 Komunikace v rodině	25
3.6 Děti potřebují pravidla	26
3.7 Proč učit děti hodnotám	29
4 Tělesné tresty v souvislosti se syndromem CAN.....	32
4.1 Syndrom CAN:.....	32
4.2 Kde končí tělesné trestání a kde začíná týrání?	33
5 Tělesné tresty očima dětí	41
6 Následky tělesných trestů na dětech.....	44
6.1 Psychická deprivace	44
6.2 Trauma	45

6.3	Transgenerační přenos	46
6.4	Strach.....	48
6.5	Posttraumatická stresová porucha	50
6.6	Stres.....	51
7	Liberální výchova	59
7.1	Liberální nebo autoritativní výchova?	59
7.2	Kladení nároků na dítě/člověka v dospělosti:	60
7.3	Liberální výchova může velmi snadno sklouznout k rozmazlování dítěte.	61
8	Tělesné tresty a práva dětí	63
8.1	Úmluva o právech dítěte	63
8.2	Deklarace práv dítěte.....	67
8.3	Sociálně-právní ochrana dětí.....	67
9	Je tedy vhodnější liberální nebo autoritativní výchova?	70
10	Kazuistiky	76
10.1	Adam	77
10.2	Martin	78
10.3	Petr.....	80
	Závěr	83
	Seznam literatury	85

Úvod

Diplomová práce je věnována tělesným trestům ve výchově dětí. Cílem diplomové práce je porovnání autoritativní výchovy, kde mohou být přítomny tělesné tresty a výchovy liberální. Cílem této diplomové práce je též podrobit dané téma kritickému zamyšlení.

První kapitola je věnována pohledu do historie tělesných trestů. Je zde krátce popsána výchova dětí od starého Řecka až po současnost.

Ve druhé kapitole je popsána definice tělesného trestu. Dále je zde rozepsána charakteristika tělesných trestů a též identifikační známky tělesného potrestání. Závěr této kapitoly je věnován odměnám a trestům jakožto nejběžnějším výchovným prostředkům k regulaci chování dítěte.

Další kapitola nese název Funkce rodiny ve výchově dětí. Této kapitole je věnována velká pozornost, protože rodina zaujímá nejdůležitější postavení ve výchově dítěte. V této části jsou zmíněny základní funkce rodiny a též poruchy rodiny. Rodina je zde rozdělena do čtyř typů – funkční, problémová, dysfunkční a afunkční. Dále je zmíněn význam rodiny v životě dítěte. Rodina musí být schopna uspokojit základní potřeby v životě dítěte. Základní potřeby dítěte jsou vývojové, sociální, psychologické a biologické. Aby rodina byla schopna tyto potřeby uspokojovat, musí být funkční. V souvislosti s tímto je zmíněna např. výchovná interakce v rodině. Tato kapitola obsahuje výchovné cíle, které jsou nezbytnou součástí každé výchovy dítěte. Dále je v této kapitole popsána komunikace v rodině, výchovná pravidla a krátká část je věnována i zamyšlení nad tím, proč je vhodné učit děti hodnotám.

Kapitola s názvem Tělesné tresty v souvislosti se syndromem CAN popisuje syndrom CAN a všechny jeho formy – sexuální zneužívání, zanedbávání, psychické týrání a samozřejmě tělesné týrání, které s tělesnými tresty úzce souvisí. Hranice mezi tělesnými tresty a tělesným týráním bývá mnohdy těžce rozpoznatelná. Tělesné trestání se může velmi snadno přeměnit v tělesné týrání.

Pátá kapitola popisuje tělesné tresty z pohledu dětí. Pro děti jsou fyzické tresty utrpením, jak fyzickým, tak psychickým. Takovéto chování od lidí, kteří jsou pro ně těmi nejbližšími je pro ně velmi bolestné. Děti s tělesnými tresty nesouhlasí, ale týrající rodiče jsou

pro ně jedinou alternativou rodičů, takže je děti nechtějí ztratit. Mohou se u nich vyskytnout ambivalentní pocity lásky a nenávisti vůči rodičům.

Další kapitola je věnována velmi podstatnému tématu, a tím jsou následky tělesných trestů na dětech. Tělesné tresty nezanechávají následky pouze fyzické, ale též psychické. Jako první je popsána psychická deprivace. Následujně trauma, transgenerační přenos, strach, posttraumatická stresová porucha a stres.

Kapitola Liberální výchova je uvedena jako protipól výchovy autoritativní, tedy výchovy s přítomností tělesných trestů. Liberální výchova je popsána i s důsledky, které mohou z tohoto výchovného stylu plynout. Volný výchovný styl může často sklouznout až k rozmazlování dítěte, které má pro něj též neblahé následky.

V desáté kapitole se pozastavíme nad dětskými právy. Nejpodrobněji je popsána Úmluva o právech dítěte, ze které jsou vybrány nejdůležitější body týkající se tohoto tématu. Neméně důležitou součástí je i Deklarace práv dítěte a sociálně právní ochrana dětí v ČR.

Závěr práce, je věnován zamyšlení nad tím, zda je pro dítě vhodnější autoritativní či liberální styl výchovy. Oba výchovné styly mají svá úskalí. Pokud jsou v rodině užívány tělesné tresty, těžko zde lze hledat nějaká pozitiva. Pro příklad z praxe, jsou uvedeny tři kazuistiky, které popisují rodinu s přítomností tělesných trestů a rodinu, která dítě vychovává stylem liberálním.

1 Tělesné tresty v historickém kontextu

Tělesné tresty jsou odjakživa používány jako postih za porušení kázně. Z období patriarchální společnosti, která vyžadovala stoprocentní poslušnost dětí vůči rodičům, se dochovaly různé historické prameny, kde je otec zobrazen v roli tělesně trestajícího rodiče (Vaníčková, 2004).

Výchova ve starověkém Řecku

Spartánský výchovný styl byl militaristický. Z důvodu složení obyvatelstva byl vojenský výchovný styl nutností. Velkou část lidu tvořili otroci. Výchova dětí byla zcela v režii státu, již od narození procházely selekcí. Děti tělesně slabé nebo postižené byly usmrcovány. Chlapci byli v sedmi letech odebráni rodičům, kdy začínala jejich výchova a byli vedeni k přísné kázni, otužilosti, střídmosti a fyzické zdatnosti. Častým výchovným prostředkem byly tělesné tresty. Často se stávalo, že při některých zkouškách či testech žáci umírali. Zvláštní formou zkoušky (obdoba dnešní praxe), byla tzv. krypteia. Byly to noční přepady otroků a jejich nelítostné zabíjení. Výchova dívek byla zaměřena především na domácnost a přípravu na roli matky.

Athénský stát byl ve srovnání se Spartánským mnohem vyspělejší z hlediska ekonomického, kulturního a sociálního. Toto vedlo k propracovanějšímu výchovnému modelu, kde cílem bylo nejen udržet stát, ale také tzv. kalokagathia (ideál krásy a dobra, harmonicky rozvinutá osobnost po stránce tělesné, mravní, estetické a rozumové). Velký důraz byl kladen na estetickou výchovu. Na rozdíl od Sparty, v Aténách měl stát funkci jakéhosi dozoru. Dohlížel především na výchovu v rodině a také postihoval rodiče, kteří se řádně nestarali o své děti (Janiš, 2009).

Ve starém Římě bylo dítě považováno za bezprávného tvora. Otec mohl s dítětem nakládat, jak se mu zlíbilo (Patria potestas). Mohl ho prodat nebo i zabít. Obrat přišel ve čtvrtém století po Kr., kdy Římský zákon z r. 374 pokládá zabití dítěte za vraždu. S příchodem Křesťanství vstoupilo do právního kodexu pojetí dítěte jako samostatné lidské bytosti s lidskou duší, na niž se vztahuje přikázání, nezabiješ (Dunovský, 1995).

Nad fyzickou likvidací nechtěných dětí ve středověku převládlo jejich umístění do nalezinců. Ty byly většinou spravované a budované církví. S nástupem Osvícenství, tedy

přelom 18. a 19. stol., se začíná čím dál více zdůrazňovat svébytnost období dětství s potřebou láskyplného přístupu v rodině. Na tomto vývoji mají nepřehlédnutelný podíl myšlenky J.J. Rousseaua o dětech, jejichž rodiče zemřeli ve válce (Pöthe, 1996).

Jean Jacques Rousseau se vyslovil proti používání všech trestů. Rousseau, jako zastánce rovnosti vyzdvihuje přirozené, praktické působení na děti. Ve škole klade důraz na rozvoj smyslů a smyslového vnímání.

J. A. Komenský v díle Didaktika Magna vypracoval ucelený systém školské soustavy. Vytvořil typologii vyjadřující přirozené rozdíly mezi dětmi, které je třeba respektovat. Zdůraznil, že základním didaktickým požadavkem je přirozenost. Požadavek, aby se výchova vzdala všech násilných metod a respektovala tak přirozený vývoj dítěte. Jako první zdůraznil, že přísné kázeňské postupy nemohou být užívány pro nedostatečné znalosti. Mají být užívány pouze pro potrestání za nemravné chování. Komenský o samotném trestu říká, že je chybou, je-li veden hněvem, prchlivostí a nenávisť. Naopak, trestat se má s upřímností tak, aby trestaný pocítil, že trest je míněn, v jeho dobro. Také varuje před častým používáním přísných trestů včetně těch tělesných.

Fyzický trest působí dítěti bolest a tělesná bolest provázela výchovu dítěte v rodině i ve škole. Tělesný trest byl nedílnou součástí výchovy, nemůže tedy překvapit, že děti tyto tresty akceptovaly a dokonce preferovaly před jiným potrestáním. Zájem o ochranu dětí nejen v rodinách, ale i ve školách a jiných institucích rostl se vzrůstajícím významem vzdělání. Tradičně vysoká autorita a z ní vyplývající poslušnost dětí vůči rodičům, často přesahující do dospělosti, přetrvávala až do první poloviny 20. Století. Poslušnost dětí vůči rodičům přetrvávala často i po svatbě a založení své rodiny a domácí prostředí bylo též místem krutých sankcí při neuposlechnutí. Také narůstající školská zařízení byla místem, kde rákoska měla své právem vyhrazené místo. Tělesný trest, který byl v obecné rovině považovaný jako vykonání spravedlnosti tím, že bylo postiženo porušení kázně, měl nejčastěji podobu bití, vystavování na pranýř po delší dobu nebo věznění v okovech. Tělesné tresty v této podobě byly na našem území zrušeny v roce 1867. Od tohoto roku nebylo tedy ve školských zařízeních dovoleno tělesné trestání dětí. Tělesné tresty, které měly „lehčí“ charakter byly dále akceptovány (Vaníčková, 2004).

Od počátku dvacátého století došlo k oslabení důrazu na poslušnost. Zdůrazňovala se nutnost vytváření správných návyků dítěte. Výchova začala být postavena především na rozumnosti. Demokratizace rodiny pokračovala hlavně po druhé světové válce. Citovost se soustřeďovala dovnitř rodiny, která se stala nukleární společenskou jednotkou. Začínají vznikat instituce, které se zabývaly rodinou a dětmi, jako např. „Ochrana matek a kojenců.“ Rozvíjí se kvalitní síť sociálních služeb. Vrcholem vývoje v pojetí dětství a přístupu k němu je Úmluva o právech dítěte (Dunovský, 1995).

V minulých dobách byly tělesné tresty součástí výchovy a celé společnosti. Na tělesné tresty se nahlíželo jako na něco, co k výchově prostě patří. Nejedná se pouze o tělesné tresty ve výchově dětí, ale o tělesné trestání a mučení ve společnosti. Ještě před pár stoletími bylo běžné popravovat odsouzené před zraky veřejnosti. Dnes je takovéto chování ve vyspělých civilizacích nepřijatelné. Dříve běžné formy trestání a mučení jsou dnes vnímány jako tělesné týrání.

2 Definice tělesného trestu jeho funkce a formy

„Tělesný trest je úmyslné či záměrné způsobení bolesti atakem na tělo pro kázeňský přestupek.“ (EPOCH WORLDWIDE, RADDA BARNEN in Vaníčková, 2004a, s. 31)

Tělesný trest má, jako každý jiný pojem, svou vymezenou definici. Pod tělesným trestem si můžeme představit velmi rozsáhlou škálu násilí, od mírného výchovného pohlavku až po tělesné týrání, ale je to především to, co dítě samo vnímá jako trest. Pro jedno dítě může být tělesným trestem pohlavek, pro jiné dítě pohlavek už dávno trestem není. Může to být důsledkem výchovy. V rodině, kde je užívání tělesných trestů na denním pořádku, kde je dítě trestáno za sebemenší prohřešek, „výchovná facka“ pro dítě nic už neznamena. Naopak v rodině, kde se tresty neuvádějí vůbec, může být sebemenší trest pro dítě traumatizujícím zážitkem. Otázkou však je, co je „menší trest“? Můžeme říct, že pohlavek je pro dítě přijatelnější, než třeba „výprask na holou“ nebo škrcení či praštění hlavou o zed? Pohlavek či facka je projev agresivity stejný jako jakýkoliv jiný fyzický trest. Výčet tělesných trestů je nekonečný, Vaníčková uvádí nejčastěji používané tělesné tresty: *„pohlavek, facka, políček, výprask rukou, výprask předmětem, výprask na holou, kopanec, ždercha do zad, rána, rána pravítkem nebo ukazovátkem, odhození, třesení, praštění hlavou o zed, štípání, tahání až vytrhávání vlasů, kroucení ušním boltcem, údery knihou nebo klíči do hlavy, kostičky (pevný stisk týlu, nadloktí), burák (prudké přejetí palcem po zadní straně krku), škrcení, cvrnkání do ucha, přehození přes lavici nebo sůl, stoj na hanbě v předpažení, klečení pod delší dobu, kliky a dřepy, kroucení ruky, píchání špendlíkem, přivazování ke stolu nebo stromu, svazování končetin, sypání pepře na ruce, zalepování úst leukoplastí, ponořování rukou do horké nebo ledové vody.“* (Vaníčková, 2004a, s. 31).

Žádný z těchto tělesných trestů nelze zlehčovat, nelze je seřadit od „nejméně agresivního“ po „nejvíce agresivní“. Každý tělesný trest je projevem agresivity vůči dítěti. Mnohými lidmi tolerovaná „výchovná facka“ by měla být brána jako tělesný trest, který dítě poškozují, snižuje jeho sebevědomí a budí v něm pocity zahanbení.

2.1 Funkce trestů obecně

Každý trest má tři funkce:

- 1) Napravit škodu – trest je akt spravedlnosti, proto je potřeba, aby dítě porozumělo provinění, kterého se dopustilo. Trest vyžaduje rozvahu a klid. Dospělá osoba se nesmí nechat strhnout k trestání za svoje pocity, za svou rozmrzelost, podrážděnost či zklamaná očekávání. Pokud dítě svým chováním způsobilo nějakou škodu na věci nebo újmu nějaké osobě, měla by tato škoda být trestem napravena.
- 2) Zabránit opakování – trest se používá k nápravě chyby. Dítě se učí špatnou zkušeností. Takový postup však u některých dětí nefunguje a selhává, proto se ho musíme vyvarovat, aby nebyl nastartován kruh nekončících neúčinných trestů (dětí s ADHD, s psychickou deprivací, děti psychopatické nebo nadměrně impulzivní). Pokud dítě spáchá nějaký prohřešek, je pro něj trest možností, jak tuto chybu odčinit. Tím, že dítěti např. zakážeme nějakou činnost (v dnešní době oblíbená hra na PC) a dítě tento trest přijme a dodrží, znamená to, že svou chybu napravilo. Zároveň ho může brát jako ponaučení do budoucna.
- 3) Zbavit viníka pocitu viny – zbavení pocitu viny je součástí trestu a tato část by neměla být odkládána, protože prožívání pocitu viny je pro dítě velmi bolestivé, ale tvoří základ trestu. Prožívání viny by pro dítě nemělo být dlouhodobou záležitostí. Jak dlouho necháme dítě prožívat pocit viny, záleží na uvážení dospělé osoby či důvodu potrestání. Odejmutí pocitu viny vede u dítěte k pocitu úlevy, někdy i k vděčnosti. Dospělá osoba by neměla dále dítěti připomínat jeho prohřešek, protože ten byl trestem smazán (Vaníčková, 2004a).

Neexistuje žádný universální trest, který by platil na každé dítě za jakýkoliv prohřešek. Použití trestu závisí na pečlivém uvážení rodiče či jiné dospělé osoby, která dítě vychovává. Je důležité, aby se rodič, který se rozhodne dítě potrestat za nějaký prohřešek, nechyloval k trestu tělesnému a spíše volil jiné výchovné metody.

2.2 Charakteristika tělesných trestů

Tělesný trest je charakterizován tím, že:

- S narůstajícím věkem dítěte ztrácí na účinnosti a pozbývá svůj smysl, protože odměny i tresty vázané na tělesné pocity vnímají pouze děti, které jsou ve věku batolete.
- Tresty na primitivní úrovni nutí dítě k primitivní reakci a brzdí tak vývoj jeho osobnosti.
- Tak jako je tomu u jiných potrestání je i u něj velmi důležité hledisko jeho spravedlnosti a srozumitelnosti.
- Provází ho stres, který může u starších dětí nabývat většího rozsahu podle toho, jak vnímají tělesný trest jako ponížení.
- Děti, které se učí napodobivým chováním impresí vzorce sociálního chování, ukládají do paměti tělesné násilí jako metodu, kterou se řešení náročné životní situace.
- Zvyšuje pohotovost dítěte k agresivnímu chování.
- Pokud je naplněna definice násilí v tělesném trestu, stává se trest týráním dítěte.
- Vede k naučenému postoji bezmoci, poslušnosti a podřízenosti.
- Opakuje-li se, je rizikem pro odchod (útěk) dítěte od rodiny nebo z ústavu a převzetí zodpovědnosti za další život do své režie.
- Opakuje-li se nebo jsou-li tělesné tresty kruté, jsou rizikem pro rozvoj sebepoškozujícího se chování. (Vaníčková, 2004a).

Tělesné tresty mají pro dítě devastující účinky. Pro děti představují nejen fyzickou hrozbu, ale především psychickou. Pokud je dítě neustále vystavováno fyzickému násilí, je pravděpodobné, že toto přijme „za své“ a násilí se stane neoddelitelnou součástí jeho života. Hrozí zde tzv. transgenerační přenos, kdy se dítě v dospělosti stane opět obětí násilí (př. ze strany partnera) nebo samotným agresorem. Násilí se pro něj stane metodou pro řešení náročných životních situací.

2.3 Identifikační tělesné známky tělesného potrestání

Podle mého názoru je toto již za hranicí tělesného potrestání. Pokud má dítě např. natržený ušní boltec, zlomeniny kostí nebo popáleniny, již to není výchovné tělesné trestání, ale tělesné týrání.

Specifické identifikační tělesné známky:

- Mnohočetné modřiny různého stáří, které jsou umístěné na neobvyklém místě, mají tvar odpovídajícího určitému předmětu, jsou ve tvaru pruhů mapujících tvar předmětu.
- Škrábance nebo rány na neobvyklém místě, kde je malá pravděpodobnost pro vznik přirozenou cestou.
- Malé lysinky po vytrhaných vlasech.
- Natržený ušní boltec,
- Opakované zlomeniny, často spontánně zhojené, typickou je tzv. chip zlomenina.
- Ulomený či vyražený zub.
- Poranění měkkých částí dutiny ústní.
- Popáleniny.

Nespecifické identifikační známky všech forem násilí:

Jedná se především o následující změny chování dítěte:

- Zvýšená úzkostnost dítěte a objevení se iracionálního strachu, dítě má obavy bez zjevné negativní předcházející zkušenosti.
- Snížené sebehodnocení dítěte.
- Obtíže v sociální komunikaci, vyhýbavé chování.
- Náhlá ztráta přátel a sociální izolace.
- Neochota vracet se domů a rozladěnost před návratem domů.

- Útěky z domova, záškoláctví.
- Náhle zhoršený prospěch ve škole.
- Používání obranných mechanismů ke zvládnání stresu.
- Rozmanité somatické potíže.
- Enuréza, enkopréza,
- Závislé chování.
- Agresivní chování včetně šikanování.

Specifické identifikační tělesné známky jsou na první pohled viditelná poranění, která dítě utrpěla. Mezi nesespecifické identifikační známky patří především změny v chování dítěte. Tyto nejsou na první pohled poznatelné, je potřeba vnímat je jako upozornění, že se v rodině dítěte děje něco nepatřičného. Identifikační známky jsou rozpoznatelné u dětí, které jsou obětí dlouhodobé a opakované agrese (Vaníčková, 2004a).

2.4 Odměny a tresty

Nejběžnější výchovné prostředky k regulaci chování a jednání dítěte jsou odměny a tresty. Odměnu můžeme vymezit, jako působení rodičů, které:

- Je spojeno s určitým chováním nebo jednáním jedince.
- Vyjadřuje kladně společenské hodnocení tohoto chování nebo jednání.
- Přináší dítěti uspokojení některých jeho potřeb a tím i libost.

Naproti tomu, trest můžeme vymezit jako působení rodičů, které:

- Je spojeno s určitým chováním nebo jednáním jedince
- Vyjadřuje negativní společenské hodnocení tohoto chování nebo jednání
- Přináší dítěti omezení některých jeho potřeb, nelibost, nebo frustraci (Čáp, 1993).

Každý rodič má jiné výchovné metody. Někteří vychovávají dítě volněji, jiní používají v různé míře výchovné odměny a tresty. Přesný návod, jak výchovné odměny a tresty

používat asi nenajdeme, ale můžeme se alespoň pokusit zamyslet nad tím, jak s takovými výchovnými prostředky zacházet.

Odměny a tresty by měly být přiměřené osobnosti dítěte a jeho věku. Osobnost dítěte za normálních okolností vyspívá s přibývajícím věkem, věk se tedy stává ve výchově významným činitelem. Malé dítě můžeme odměnit třeba bonbonem, nebo jinou sladkostí, ale pro dítě starší má daleko větší význam pochvala, nebo naše uznání. S postupujícím věkem ztrácejí na účinnosti ty výchovné prostředky, které jsou vázány na nějaké tělesné pocity, ať už příjemné či nepříjemné. Nabývají na významu ty, které jsou více duševní povahy např. ocenění nebo pochvala, výčitka, pokárání.

Tresty a odměny by měly být dětem vždycky srozumitelné. To platí především pro tresty. Pokud je dítě potrestáno, musí vždy vědět za co. Nikdy mu nesmí být přisuzována jakási tajemná vina. Trest za neznámou vinu uvádí dítě ve zmatek a napětí. Obzvlášť, pokud takový trest přichází z rukou milované osoby. Nejhorší možnou variantou je, že rodiče trestají dítě jen tak z rozmaru nebo ze špatné nálady nebo si na dítěti vybíjejí zlost.

Soustava výchovných prostředků by měla být členitá a bohatá. Je nutné vyvarovat se stálého opakování jednoho a téhož postupu. Pokud rodiče na každý prohřešek reagují stejně a nedovedou asi své projevy spokojenosti diferencovat a stupňovat, je pak celá výchova poznamenána touto jednoduchostí. Pokud dítě už předem ví, že provede-li něco špatně, vždycky přijde výprask nebo nekonečné kázání. Za nějakou dobu přestane tyto zákroky vnímat a přijme to jako neměnnou, osudem danou nutnost. Rodiče si pak myslí, že si dítě „z ničeho nic nedělá“. Ve skutečnosti to spíše znamená, že si přestalo něco dělat z toho jediného výchovného prostředku, který rodiče znají a kterého vůči němu používají. Zároveň přestane mít potěšení ze stále stejných odměn a dárků. Vůči podnětům, které se stereotypně opakují, pozornost rychle ochabuje.

V odměnách ani trestech se nemá přehánět. Pokud rodiče začnou s příliš silnými odměnami nebo s příliš silnými tresty, nemá možnost je dále stupňovat. Jen těžko se dá odměnit dítě, které už všechno má a po ničem netouží. Představa, čím asi by se měly stupňovat tělesné tresty, když se jich začalo užívat v krajních dávkách. Pro dítě, které dostává mnoho cenných dárků, je pak obyčejný dárek jako odměna vlastně nepřiměřený. Takový dárek je pod jeho úrovní. Místo, aby rodiče dítě výchovnou odměnou povzbuzovali,

takovýmto přesycováním je hodně ochuzují o radost z „obyčejných“ věcí. Používání krajních výchovných prostředků vede také k tomu, že si dítě vyvábí jako reakci na ně nezdravé postoje. Příliš silné tresty vedou buď k útlumu, apatii nebo naopak ke vzdoru a touze po pomstě. Tak jako nepřiměřené tresty a omezování mohou vést k pocitům ponížení a méněcennosti, tak přílišné zahrnování chválou a odměnami může vést naopak k pocitu nadřazenosti, který může mít pro dítě v dospělosti stejně nepříjemné následky.

V používání odměn a trestů má být jistá důslednost. Nedůslednost rodičů uvádí dítě ve zmatek a v očích dítěte rodiče snižuje. Pokud je dítě jednou za totéž trestáno a podruhé chváleno, těžko se mu pak rozhoduje, co má vlastně dělat. K nedůslednosti může docházet v případech, kdy se jedná o rozpor ve výchově mezi rodiči, nebo rozpor ve výchově mezi rodiči a školským zařízením. K různým rozporům ve výchově či nedůslednosti může dojít také v případech, kdy rodič je pod vlivem alkoholu nebo pod vlivem zvláštní nálady nebo afektivního výbuchu nebo pokud se jedná o člověka s neurotickými povahovými rysy (Matějček, 1994).

Přemíra trestů je často projevem bezradnosti a bezmocnosti rodiče i jeho nezvládnuté agresivity. Je to projev výchovně neúčinný, popřípadě škodlivý, vedoucí k opačným výsledkům než jaké byly zamýšleny. V některých státech je bití dětí zakázáno i v rodinách a je postihováno (např. Norsko).

U odměn záleží na jejich druhu a množství. Odměny, jako pochvala, projevy sympatie, kladného citového vztahu jsou často účinnější než materiální odměny, zejména u vyspělejších jedinců. Odměna ve formě pochvaly může dítěti nebo dospívajícímu způsobit obrovskou radost. Pochvala uspokojuje potřebu uznání, výkonu, porozumění a má také silný motivační účinek.

Stejný trest může vést u jednoho dítěte k žádoucí změně chování, další dítě zareaguje negativisticky a ještě více pokračuje v nežádoucím chování, jiné dítě upadne do deprese. Trest má různé účinky v závislosti na vlastnostech dítěte, na vztahu mezi dítětem a rodičem a na mnoha dalších podmínkách. Někdy vede trest k pravému opaku toho, čeho měl původně dosáhnout (Čáp, 1993).

3 Funkce rodiny ve výchově dětí

Není pochyb o tom, že nejdůležitější postavení ve výchově dítěte zaujímá rodina, proto následující kapitolu věnuji právě rodině. V rodině by se dítěti mělo dostávat péče, ochrany, pozornosti a dobrým příkladům do života. Bohužel tomu tak v každé rodině nebývá. Způsob, jakým je dítě přijato rodiči, jak rodiče dítě vychovávají nebo jak uspokojují jeho potřeby – to jsou důležité vzorce, které si dítě s sebou odnáší do dospělosti. Jak říká J. Dunovský: *„Rodina má pro dítě nezastupitelný význam. Má vliv na rozvoj jeho osobnosti – v oblasti duševní, tělesné i sociální. V ní a jí se uskutečňuje společenská adaptace dítěte, jeho začleňování do společnosti. V kontaktu s realitou i svými možnostmi si dítě vytváří jakýsi vnitřní obraz světa, který do jisté míry odpovídá tomu, jak je mu okolní realita jeho rodiči „předkládána“, do jakého světa je jeho rodiče uvádějí.“* (Dunovský, 1986, str. 15).

3.1 Funkce rodiny

Rodina je důležité společenství, které je těsně spjaté nejrůznějšími vztahy uvnitř i navenek. Vůči okolnímu světu se podle dané potřeby otevírá či uzavírá a tím se stává jakýmsi malým samostatným světem. Hlavním posláním rodiny je poskytovat svým členům péči a ochranu. Základní funkce rodiny lze shrnout takto:

- Reprodukční – plození potomků
- Ekonomická – hmotné zajištění členů rodiny
- Socializační – učí děti zařazovat se do dané společnosti a kultury
- Emocionální – zajišťuje citové zázemí pro své členy

Posledně zmíněná emocionalita je tím nejdůležitějším kohezivním faktorem rodiny. Emocionální funkci v rodině dokáže zastávat pouze rodič, který je dostatečně zralý, zodpovědný a pro všechny ostatní členy dokáže vytvořit trvalé citové zázemí. Emocionální potřeba je potřebná nejen pro děti, ale také pro dospělé (Lovasová, 2006).

3.2 Poruchy rodiny

Jedná se o situace, kdy rodina v různé míře neplní základní požadavky a úkoly dané společenskou normou. Jde o selhání některého člena nebo členů rodiny, jež se projevuje v nedostatečném plnění některých nebo všech základních funkcí rodiny. Hlavní příčiny poruch se dělí na:

- Objektivní – na vůli rodičů nezávislé (nezaměstnanost, válka atd.)
- Subjektivní – na vůli rodičů závislé (neochota pečovat o dítě, nezralost atd.)
- Smíšené

3.2.1 Čtyři typy rodin:

- 1) Funkční rodina – ve funkční rodině je zajištěn dobrý vývoj dítěte a jeho prospěch.
- 2) Problémová rodina – v problémové rodině se vyskytují závažnější poruchy některých nebo všech funkcí, které ale vážněji neohrožují rodinný systém či vývoj dítěte. Rodina je schopna problémy vlastními silami řešit či kompenzovat za případné jednorázové nebo krátkodobé pomoci zvenčí.
- 3) Dysfunkční rodina – v dysfunkční rodině se vyskytují vážné poruchy některých nebo všech funkcí rodiny, které bezprostředně ohrožují nebo poškozují rodinu jako celek a obzvlášť vývoj dítěte a jeho prospěch. Takové poruchy už rodina není schopna zvládnout sama a je zde potřeba pomoci zvenčí, tzv. sanací rodiny.
- 4) Afunkční rodina – zde rodina přestává plnit svůj základní úkol a dítěti závažným způsobem škodí nebo je dokonce ohrožuje v samotné existenci. Zde je sanace rodiny zbytečná a bezpředmětná. Jediným řešením, které dítěti může prospět, je vzít ho z této rodiny a umístit do náhradní rodiny (Lovasová, 2006).

3.3 Význam rodiny v životě dítěte

Rodina je takový mikrosvět, vzorová společnost, kde si dítě osvojuje základní vzorce chování, návyky, dovednosti a strategie, které jsou poté rozhodující pro jeho orientaci ve společnosti, především v interpersonálních vztazích. Aby byl dítěti zajištěn optimální vývoj

po všech stránkách, musí být rodina schopna uspokojit jeho základní potřeby. Základní potřeby dítěte jsou následující:

- Vývojové potřeby
- Sociální potřeby
- Psychické potřeby
- Biologické potřeby

Biologickými potřebami se rozumí řádná výživa, dostatek tepla, čistota atd. Jakmile jsou tyto biologické potřeby uspokojeny, přicházejí ke slovu potřeby psychické. Zde se rozumí potřeba náležitého přívodu podnětů, potřeba jistoty, vědomí vlastní identity, potřeba otevřené budoucnosti. S psychickými potřebami velice úzce souvisí také potřeby sociální, tzn. potřeba lásky a bezpečí, potřeba akceptace dítěte takového, jaké je, zabezpečení všech možností k rozvinutí jeho schopností atd. Někdy se tyto dvě kategorie slučují a označují se jako potřeby psychosociální. Vývojové potřeby zahrnují motivaci a následné činnosti, kterými se člověk sám rozvíjí. Tyto potřeby jsou aktuální až po řádném uspokojení potřeb předešlých. Charakter potřeb se neustále mění s postupujícím vývojem dítěte (Lovasová, 2006).

Rodina zdaleka není jedinou výchovnou institucí formující osobnost dítěte, má ale jedinečné a výsadní postavení v uspokojování základních psychických potřeb. Je tomu tak i proto, že soužitím s dítětem jsou do značné míry uspokojovány i základní psychické potřeby jeho rodičů.

Aby rodina mohla plnit své funkce je zapotřebí, aby mohla jako rodina fungovat. K vzájemnému uspokojování potřeb je zapotřebí rodinné soužití. O rodinném soužití můžeme hovořit tam kde, dítě uspokojuje psychické potřeby rodičů a zároveň rodiče uspokojují potřeby dítěte. Jde o vzájemnost potřeb a jejich uspokojování, což současně znamená vzájemnost pocitu uvolnění, vzájemnost spokojenosti, radosti a ostatních pozitivních prožitků, které takové uspokojování potřeb nutně provázejí (Matějček, 2005).

Dítě přináší do života rodičů nové zkušenosti, radosti, ale i zklamání. Pokud dítě v rodině citově strádá, může být psychicky deprivováno nedostatkem pozornosti a projevu

rodičovské lásky. Psychické a citové strádání mohou prožívat také rodiče. Snad každý rodič si své dítě představuje jako krásné, usměvavé, chytré a hodné. Co když se rodičům narodí dítě s těžkým mentálním postižením nebo dítě autistické. Rodiče dítě samozřejmě budou milovat a starat se o něj, ale takové děti nedokážou splnit sny a požadavky rodičů. Ale v dobře fungující rodině, kde jsou pro rodiče děti na prvním místě, kde rodiče své děti přijímají takové, jaké jsou, se vytváří hluboké a trvalé citové vztahy mezi dětmi a rodiči. Jak uvádí Matějček: „*V citových vztazích se nejvydatněji uspokojuje základní psychická potřeba životní jistoty. Děti lásku přijímají, ale také ji vracejí. Rodiče si zpravidla velmi dobře uvědomují, že dítě je k nim vázáno hlubokým citovým vztahem, a touží si jej udržet.*“ (Matějček, 2005, s. 363).

V souvislosti s tímto je důležité zmínit výchovnou interakci v rodině. „*Pro rodinu je typický „interakční“ model výchovy. Ten předpokládá, že ve výchově nejde o jednostranné záměrné a cílevědomé působení aktivního vychovatele na pasivního vychovávaného, tedy dospělého na dítě, ale o vzájemné působení jednoho na druhého. Dospělý vychovatel je také vychováván (lépe řečeno výchovně ovlivňován) svým vychovávaným dítětem.*“ (Matějček, 2005, s. 365). Rodiče na děti působí výchovou, tím jak je oceňují či trestají, přijímají nebo odmítají. Dítě není pouze pasivní objekt. Na rodiče působí tím, jak tyto podněty přijímá, jak na rodiče reaguje.

3.4 Výchova a výchovné cíle

Definice výchovy bychom našli jistě mnoho. Každý odborný autor zabývající se výchovou v rodině popisuje, co to výchova vlastně znamená. Myslím, že nejlépe je to popsáno zde: „*Výchova dítěte musí směřovat k rozvoji osobnosti dítěte, jeho nadání a rozumových a fyzických schopností, k posilování úcty k lidským právům, úcty k rodičům, úcty k národním a kulturním hodnotám, úcty k přírodnímu prostředí. Výchova musí směřovat k přípravě dítěte na zodpovědný život ve svobodné společnosti v duchu porozumění, míru, snášenlivosti.*“ (Hanzová, 1995, s. 65-66).

Na vývoj dítěte nemá vliv jen výchova, ale i celá řada činitelů v prostředí dítěte, které mají velký vliv na jeho vývoj. Mezi tyto činitele patří například podnebí, výživa, bydlení, početnost rodiny nebo zaměstnání rodičů. Výchova každého rodiče má své určité zaměření, má nějaký cíl, má určité představy k jakým změnám by v chování dítě mělo dojít a v jakých formách by se jeho chování mělo ustálit. Podněty z prostředí, které jsou k takovému výchovnému cíli záměrně uváděny v činnost, jsou tzv. „výchovné prostředky“. Míra

záměrnosti výchovného působení může být různá a výchovný cíl, ke kterému výchova směřuje, může být uvědomělý v různém stupni. Rodiče si obvykle ani neuvědomují, kdy dítě začali vychovávat. Právě v těch prvních a nejdůležitějších fázích vývoje dítěte rodičům často unikne, jak významně do jeho života zasahují. Do života dítěte rodiče zasahují, i když se o dítě nestarají a nevěnují mu žádnou pozornost.

Výchovné cíle mohou být „životní“ a cíle, které si stanovíme z týdne na týden (aby se dítě naučilo pomáhat mamince v domácnosti). A dále jsou cíle maličké, krátkodobé (aby se dítě připravilo do školy na druhý den). I když si to rodiče neuvědomují, ve výchovných cílech mají vždy nějaké pořadí důležitosti. Velké a vzdálené cíle určují směr našeho snažení, ale těmi malými konkrétními cíli žijeme. Tyto konkrétní malé cíle nám působí drobné denní starosti a radosti (Matějček, 1994).

Dítě vychováváme od narození, od kojeneckého věku až do dospělosti. Během života dítěte nastanou různé situace a je zřejmé, že mnozí rodiče alespoň jednou za život dali svému dítěti „výchovný“ pohlavek. Jednali v afektu. *„Často tedy jednáme ve výchově živelně, spontánně, více podle svého temperamentu než podle pedagogického rozumu.“* (Matějček, 1994, s. 16).

S živelnou výchovou nevystačíme tam, kde jde o náročnější případy. Každá vada, odchylka tělesná nebo povahová či jakákoliv jiná, vytváří pro dítě náročnější životní situaci a pro rodiče náročnější a odpovědnější situaci výchovnou. Dítě tělesně nebo duševně postižené nemusí působit zvláštní výchovné potíže, ale je přece jen vystaveno určitému zvýšenému nebezpečí (Matějček, 1994).

Matějček k tomuto dále dodává: *„Zda toto nebezpečí bude nebo nebude realizováno, to záleží na mnoha okolnostech u dítěte samotného i na okolnostech v jeho životním prostředí. V takových případech však je vždy třeba užívat výchovných prostředků zvlášť uváženě a klást výchovné cíle zvlášť opatrně.“* (Matějček, 1994, s. 17).

Každé dítě je individualitou, jedinečnou bytostí. Každé dítě vyžaduje individuální přístup, jiný způsob výchovy. Živelná výchova tedy nemůže být ve výchově dětí dostačující (Matějček, 1994).

Na zdravý vývoj dítěte má velký vliv správná komunikace v rodině, proto je tomuto tématu věnována následující část této kapitoly.

3.5 Komunikace v rodině

V dobře fungující rodině je zapotřebí také správné komunikace, nastavení určitých hranic dětem. V rodině musí fungovat určitá pravidla a to taková, která platí jak pro děti, tak i pro rodiče. Pokud rodiče nastaví dětem určité hranice toho, co smějí a nesmějí, pokud mají určité požadavky k dětem, musí je formulovat jasně a srozumitelně. Když rodič dává svému dítěti určité pokyny, měl by je nejen vhodně a jasně formulovat, musí navázat s dítětem kontakt a to nejen verbálně. Rogge k tomuto uvádí *„Rodiče na jedné straně přeceňují účinnost svých slov a pokynů, ale na druhé straně podceňují důležitost navázání opravdového spojení s dítětem. Musí je opravdu oslovit, jestliže mu chtějí něco sdělit. Děti – samozřejmě, stejně jako dospělí – chtějí být osloveny, chtějí se cítit osloveny. Rodiče by měli postupovat tak, že nejdříve navážou s dítětem kontakt očima, pak tělesně, a nakonec se jednoznačně verbálně vyjádří.“* (Rogge, 2005, s. 25). Pokud rodič po dítěti něco chce, dává mu nějaký pokyn, neměl by na dítě křičet, nadávat a zabývat se spoustou jiných činností. Pokud rodič komunikuje s dítětem a zároveň řeší spoustu jiných problémů, dítě nemusí brát jeho pokyny vážně. Mnohem účinnější je si k dítěti sednout, podívat se mu do očí a pevným hlasem, ale laskavým tónem mu sdělit, co po něm chceme.

Pokud děti zlobí, neposlouchají, neplní pokyny a nedodržují podmínky, na kterých se spolu s rodiči dohodli, je nepřipustné zahrnovat děti neustálými výčitkami, negativními výroky které dítě mohou deprimovat či vyvolávat v něm pocit méněcennosti. Paušální výčitky typu „Jenom se flákáš“! nebo „Neustále chodíš pozdě“! mohou škodit jak dětem tak i samotným dospělým. V dětech mohou vyvolávat již zmíněné pocity méněcennosti či pocity deprivace a rodiče vedou k tomu, že se již nedokážou dívat na dítě jinak než negativně (Rogge, 2005).

Rogge k tomuto dále říká že, „výčitky spojené se slůvky „nikdy“, „neustále“, „nic než“ apod. jsou nepřipustné zobecnění, obsahující většinou přímé nebo nepřímé obvinění. Jsou výrazem toho, že se dítěti přisuzuje určitý způsob chování.“ (Rogge, 2005, s. 28).

Rodiče si samozřejmě nemohou nechat od svých dětí líbit vše. Rozhodující je, jak rodiče s dětským pokleskem zacházejí. Výčitky a zobecňující obvinění dítěti nepomohou. Rogge v knize *Rodiče určují hranice*, uvádí příklad, který ukazuje, jak ony výčitky a zobecňující obvinění mohou fungovat. Rogge popisuje otce, který se rozčiluje na syna, který se často opoždí. „*To snad není možné, jak chodíš pořád pozdě!*“ spílá otec synovi. „*Já jsem zapomněl,*“ pokouší se syn otce uklidnit. „*Ty zapomínáš pořád. Člověk by se z tebe zbláznil!*“ Jak autor uvádí „*v tomto sporu nešlo o věcný konflikt, nýbrž o podobu vzájemného vztahu. Formulací „to není možné“ se otec nedotýká věcného aspektu problému, ale spíš syna přímo napadá. Ten vnímá větu „to není možné“ jako „ty jsi nemožný“ nebo „jsem nemožný, protože chodím pozdě“.* Z konfliktu, který je nutno vyřešit, se stává slovní potyčka, padají výčitky, které postihují obě strany, a všechno nezřídka končí tím, že spolu lidé nemluví, jsou uraženi nebo touží po pomstě.“ (Rogge, 2005, s. 28).

K řešení takovýchto sporů je proto nutné naučit se formulovat, co si skutečně přejeme. Pojmenovat stav věcí, vyjádřit své pocity, a pokud je to nutné tak sdělit důsledky nedodržení úmluvy (Rogge, 2005).

3.6 Děti potřebují pravidla

K předcházení problémům v rodině, konfliktům mezi rodiči a dětmi, které by mohli vést až k samotným fyzickým trestům, může pomoci nastavení určitých pravidel, které však neplatí jen pro rodiče, ale i pro jejich děti. V předešlé části této kapitoly jsem hovořila o tom, jak by se rodiče neměli k dětem chovat, jak se chovat při jejich oslovování a správně formulovat své požadavky, jak vhodně s dětmi komunikovat. V této části se zaměřím na děti a na to, že i ony by měly dodržovat určitá pravidla.

3.6.1 Proč jsou pravidla v rodině smysluplná

Rodiče se mohou uchýlovat k tělesným trestům i v případě dětí, se kterými si „neví rady“. Pokud rodiče vychovávají dítě bez určitých pravidel, dávají mu příliš volnosti. Časem

se může stát, že dítě se stane nezvladatelné. Proto je důležité, aby se rodiče naučili své děti vychovávat důsledně, ale laskavě a s citem a péčí. V každé rodině by měla fungovat určitá smysluplná pravidla, která budou respektovat rodiče i děti. Jak říká německá dětská psychologka Annette Kast-Zahn ve své knize *Jak naučit děti pravidlům* (2008) „*Pokud rodiče neumí jednat jasně a důsledně, brzy se ocitnou v bludném kruhu zdánlivě neřešitelných problémů.*“ (Kast-Zahn, 2008, s14). Pokud dítě neustále křičí, vynucuje si vaši pozornost nebo prostě nedělá to co má, je pak možné, že dospělému prostě „ujede ruka“ a své dítě uhodí. Takovéto chování je zcela nepřijatelné a naprosto zbytečné. Narušuje vztah mezi dítětem a rodičem. Dítě, které je fyzicky trestáno cítí strach a ponížení. Pokud se dítě chová nevhodně, neposluhá nebo jednoduše zlobí, je nutné, aby vědělo, co dělá špatně. Rodič by měl dítěti vysvětlit, že takové chování je nepřijatelné a proč. Pokud se rodič uchýlí k tělesnému trestu, dítě možná poslechne a začne se chovat správně nebo přestane zlobit, ale nemusí chápat proč tomu tak má být. Dělá to prostě proto, že se bojí dalšího fyzického potrestání, další bolesti. Je tedy vhodné vychovávat dítě s určitými pravidly, která budou respektovat jak rodiče, tak i děti a to už od útlého věku. Nemám zde na mysli výchovu autoritativní, kde za každý menší prohřešek následuje trest, ale ani výchovu tzv. liberální, kde se k dětem přistupuje volně a bez pravidel. Ani jeden z těchto výchovných stylů není pro dítě vhodný.

Annette Kast-Zahn v knize *Jak naučit děti pravidlům* (2008) uvádí několik pravidel pro rodiče dětí od narození po školní věk. Zde jsou pro příklad některá z nich:

- Někdy se prostě musím zabavit sám.
- Hysterická scéna či nával zlosti a vzteku mi nepřinese žádné výhody.
- Někdy prostě budu muset udělat to, co mi rodiče nařídili.
- Usínám bez pomoci svých rodičů.

Pokud se rodiče chtějí vyhnout problémům, je dobré vštípit dětem pravidla od útlého věku. Při stanovení pravidel se rodiče mohou nechat ovlivňovat vlastními zkušenostmi, ale i odbornými názory a tvrzeními. Je dobré, pokud jsou si rodiče ve své důležité roli jisti a pokud

jsou si vědomi toho, co je pro výchovu jejich dětí skutečně podstatné. Děti jsou schopny si pravidla osvojovat od velice útlého věku. i velmi malé miminko umí vydedukovat z chování a reakcí svých rodičů, zda se chová nebo nechová vhodně. Kojenec, malé dítě i školáček se dnes a denně učí na základě vlastních zkušeností novým poznatkům, čemuž jim pomáhají převážně jejich rodiče. A také oni je učí i pravidlům U dětí od tří let hraje velkou roli také společnost (Kast-Zahn, 2008).

Jestliže rodiče nastaví v rodině určitá pravidla, musí si za ním také pevně stát. Pokud rodiče dětem něco zakážou nebo vysloví nějaký příkaz toho, co děti smí nebo nesmí, dítěti musí být jasné, že to myslí vážně. Pokud rodič jedná pevně a je o svém rozhodnutí přesvědčen, nemusí nutně na dítě ani zvyšovat hlas. Jsou rodiče, kteří mají autoritu přirozenou. U takových lidí stačí, aby klidným hlasem vyslovili, co od dítěte chtějí a dítě ví, že to rodič myslí vážně. Takový rodiče nemusí svou autoritu potvrzovat důkazy ani skutky. Nemusí se tedy uchýlovat k žádným trestům a především k těm fyzickým. Autorita by měla stačit k tomu, aby dítě respektovalo zákaz. Pro dítě je důležité, aby to byly jeho vlastní rodiče, kdo ho přiměje poslouchat, protože pro dítě není nic horšího, než když vidí, že mu nebyly dány žádné meze, kam až může ve svém chování zajít. Může se stát, že pokud rodiče nejsou schopni prosadit respektování některých pravidel pouhými slovy, nezbyvá jim než křičet či fyzicky trestat. Jsou věci, které rodiče prostě strpět nemohou, dítě tedy vnímá jejich hranice jako bariéru a později je přijme za své (Delaroche, 2007).

Jan-Uwe Rogge v knize Děti potřebují hranice k tomuto také uvádí: „*Jen vychovatelská osobnost může stanovit hranice, osobnost, která přijímá sama sebe a zároveň se cítí přijímána se všemi svými přednostmi a nedostatky.*“ (Rogge, 2000, s. 21).

K tomu, aby děti své rodiče respektovaly, je zapotřebí nejen autorita, ale také, aby rodiče byli ve vzájemné schodě. V rodinách se často stává, že matka dítěti něco dovolí a otec to zakáže. Nebo si rozhodnutí přehrávají jeden na druhého. Matka řekne: „Zeptej se tatínka“, tatínek odpoví: „Zeptej se maminky“. Tímto jednáním oslabují jeden druhému rodičovskou autoritu a sami se tak stávají nástrojem pro případnou manipulaci dětí.

Proč zde hovořím o pravidlech? Protože, příčin proč se rodiče uchýlí k tělesným trestům může být celá řada. Jedním z nich je i fakt, že je děti jednoduše nerespektují. Nemají u svých dětí žádnou autoritu. Rodiče musí budovat autoritu u dětí od nejútlejšího věku. Neposlušnost se začíná rozvíjet stejně záhy jako poslušnost a poslušnosti je třeba se naučit. Poslušnosti se ale neučí snadno, jestliže rodiče nestojí pevně na svém (Delaroche, 2007).

Rodiče musí své děti učit nejen určitým pravidlům, stanovovat určité hranice, ale musí je také učit hodnotám.

3.7 Proč učit děti hodnotám

V této práci se budu věnovat také liberální výchově, kterou stejně jako výchovu autoritativní nepovažuji za správnou. Jedním z důvodů, proč považuji liberální výchovu za ne příliš šťastný způsob výchovy dítěte, je důvod, že tyto děti velmi často postrádají hodnoty. Učit děti základním morálním hodnotám je jednou z nejdůležitějších součástí výchovy. Hodnoty, které si v dětství osvojí, je provázejí celý život. Člověk, který si je vědom hodnot, jako jsou láska, věrnost či poctivost, je v životě šťastnější. Takový člověk žije plnohodnotnější život, protože je schopen vážit si druhých lidí a je schopen takovéto hodnoty předávat dál. V knize Jak naučit děti hodnotám k tomuto Linda Eyrová říká: „*Učit děti uznávat základní morální hodnoty je nejdůležitější a nejefektivnější způsob výchovy, jakým můžeme přispět k tomu, aby se v životě cítily šťastné.*“ (Eyre, 2007, s. 8).

Eyrová dále uvádí: „*Uvolněná výchova, která se rozšířila v šedesátých letech, vychovala generaci, jež zlomila všechny rekordy v užívání drog, sebevraždnosti, nestabilitnosti rodin a také v osobní nespokojenosti, i když to nejde snadno změřit. Takzvaná demokratická, liberální nebo osvobozující výchova, jak se tento přístup nazývá, odmítá učit děti morálním hodnotám, dokud nebudou dost staré, aby si vytvořily svůj vlastní hodnotový systém, což má katastrofické důsledky.*“ (Eyre, 2007, s. 9).

I v případě, že se rodiče nesnaží předat svému dítěti žádné vlastní hodnoty, i přes to je dítě ještě v předškolním věku vědomě i nevědomě získá. Pochytí je od svých vrstevníků,

z televize, ale nejvíce hodnot pochyťí od svých rodičů. Tyto hodnoty projdou určitou zkouškou a je možné, že se s nástupem do školy změní. Dospívající, kteří pak začnou, bojovat o samostatnost si později utvoří vlastní hodnotový systém, který je sice nezávislý na systému rodičů, ale obvykle se od něj příliš neliší (Eyre, 2007).

Linda a Richard Eyrovi v knize Jak naučit děti hodnotám sestavili seznam dvanácti hodnot, které jsou nejdůležitější, a které by měli rodiče uznávat. Pro odlišení hodnoty od dalších vlastností, dovedností a návyků, které mohou být též prospěšné, zde uvádějí upřesnění. Za hodnotu považují takovou vlastnost, která:

- a) Se násobí a prohlubuje (dokonce, i když se na ni vědomě nesoustředíme)
- b) Se vyznačuje, tím, že čím více ji projevujeme (ať ve vztahu k sobě, nebo k druhým), tím více jí dostáváme (od sebe nebo od druhých)

Autoři této knihy zde hovoří o tom, že v dnešním světě se dává přednost vlastnění a získávání. Hodnoty, které zde uvádí, souvisejí s bytím a s dáváním. Jsou dva hlavní způsoby, jak se hodnoty učít – buď se snažíme stát se nositeli určité hodnoty, nebo ji projevujeme ve vztahu k druhým (Eyre, 2007).

Hodnoty bytí (kdo jsme)

Hodnoty dávání (co dáváme druhým)

poctivost →

odvaha →

mírumilovnost →

samostatnost a výkonnost →

sebekázeň a střídmost →

věrnost a zdrženlivost →

←

oddanost a spolehlivost

←	respekt a úcta
←	láska
←	nesobeckost a citlivost
←	vlídnost a srdečnost
←	spravedlnost a milosrdnost

(Eyre, 2007).

Eyre dále uvádí: „*Jak jsme spokojeni se sebou, záleží více na tom, kdo skutečně jsme a co dáváme druhým, než na tom, co vlastníme. Naše děti ve chvíli, kdy si stanoví své vlastní hodnoty, daleko více ovlivní, kým jsme a co dáváme, než jiné okolnosti.*“ (Eyre, 2007 ,s. 13).

Metody vhodné při učení morálním hodnotám:

- Hraní rolí a různé druhy slovních her – pomohou tím, že se při nich děti vžijí do příslušných situací a představí si důsledky svého chování.
- Dospělé diskuze – s dětmi se při nich může mluvit o morálce, důležitosti konkrétních hodnot.
- Chvála a povzbuzování – mají velkou sílu, když se snažíme, aby se děti naučily soustavně chovat podle určité hodnoty.
- Odměny a ocenění – hrají důležitou roli při posilování dobrého chování. Děti mají rády viditelné odměny svého snažení.
- Druhá šance – pokud dá rodič svému dítěti poté co selhalo, možnost začít znovu, umožní mu tím napravit jeho chování a zachovat se správně bez zbytečného vyčítání a kritizování.
- Oceňování pozitivního chování a nevěnovat pozornost negativnímu – děti se dožadují pozornosti. Rodiče se příliš často věnují špatnému chování svých potomků a nevěnují si dobrého. Považují dobré chování za samozřejmé. Je třeba toto změnit a zaměřit se na to, abychom děti „přistihli, když dělají věci správně“, a náležitě je za to ocenili (Eyre, 2007).

3 Tělesné tresty v souvislosti se syndromem CAN.

V této kapitole bych se ráda zmínila o tělesném týrání a syndromu CAN, protože s tělesnými tresty velmi úzce souvisí. Od tělesných trestů vede jen krůček k tělesnému týrání.

3.8 Syndrom CAN:

„Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, obecně označovaný v anglosaské literatuře jako Child Abuse and Neglect (CAN). Je to soubor nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech stavu a vývoje dítěte i jeho postavení ve společnosti, v rodině především. Jsou výsledkem převážně úmyslného ubližování dítěti, způsobeného nebo působeného nejčastěji jeho nejbližšími vychovateli, hlavně rodiči. Jejich nejvyhraněnější podobou je úplné zahubení dítěte.“ (Dunovský, 1995, s. 15).

Jedná se o soubor negativních důsledků špatného zacházení s dítětem. Dítě zasažené syndromem CAN trpí nedostatkem péče, trpí zanedbáváním jeho důležitých životních potřeb, je vystaveno sexuálnímu zneužívání nebo aktivnímu fyzickému ubližování. Různé způsoby ubližování mohou vést k rozdílným důsledkům, a proto můžeme odlišovat problémy vzniklé deprivací, což je nedostatečné uspokojování různých potřeb, týráním a zneužíváním. Dítě nejčastěji poškozují jeho vlastní rodiče, popřípadě další členové rodiny. Všechny formy týrání, zneužívání a zanedbávání jsou naprosto nepřijatelné. Tyto případy ubližování dětem by měly být odhaleny a odstraněny. Každé dítě si zaslouží vyrůstat v milujícím prostředí, v rodině, kde mu nebude ubližováno fyzicky ani psychicky. Každé dítě má právo na uspokojování svých psychických, tělesných i sociálních potřeb. Syndromem CAN bývají postiženi ve stejné míře chlapci i dívky (Sedláková, 2010).

Jaký je rozdíl mezi tělesným týráním a tělesným trestem. Je mezi tím vůbec nějaký rozdíl?. Podle dr. Slaného je rozdíl především v rovině vztahové a emoční: „*dítě může být fyzicky trestáno za určitou chybu, ale dítěti musí být při tom naprosto jasné a zřejmé, že trestající rodič ho trestá proto, že mu na něm záleží, že mu není jedno, jaký z něj bude člověk*

v dospělosti – prostě trestá ho „z lásky“ – na rozdíl od situace, kdy třeba i nevelký fyzický trest je za malichernost, či dokonce z rozmaru dospělého.“ (Slaný, 2008, s. 17).

3.9 Kde končí tělesné trestání a kde začíná týrání?

Asi každý z nás se setkal s rodičem, který svému dítěti alespoň jednou dal „na zadek“. Rodiče tak reagují na dítě, které je neposlušné, zlobí, nebo zkouší trpělivost svých rodičů. Nezřídka se stává, že rodičům prostě „ujede ruka“ a své dítě uhodí. Důvody, které je k tomuto činu vedou, můžou být různé. Rodič může být pod psychickým tlakem. Dítě ustavičně neposlouchá a rodiče si už prostě neví rady. Pokud rodiče fyzicky potrestají dítě z důvodu, že je neposlouchá, chtějí tím své dítě „vychovávat“. Dodnes slyšíme věty typů: „Jedna facka ještě nikomu neublížila“, nebo „Škoda rány, která padne vedle“. Ale kolik ran je zapotřebí, abychom už mohli hovořit o tělesném týrání? Toto je velmi těžká otázka na kterou asi těžko najdeme jednoznačnou odpověď. Jako přiblížení toho, kdy tělesný trest může přejít v tělesné týrání asi nejlépe popsal Petr Pöthe: *„Rodiče vycházejí z předpokladu, že se tělesný akt způsobující fyzickou bolest v mysli dítěte spojí s činností, kterou si rodič nepřeje. Vzpomínka na bolestivou zkušenost má zabránit tomu, aby se nežádoucí chování u dítěte v budoucnosti opakovalo. Prakticky to znamená, že prostředkem k dosažení cíle, kterým je nejčastěji rodičem chtěná změna chování, je tělesná bolest. Co se bude dít, když se prostřednictvím tělesné bolesti dosáhnout změnu v chování dítěte nepodaří. V tomto případě může rodič nebo „vychovatel“ udělat dvě věci: buď usoudí, že daný způsob výchovy je nefunkční, a rozhodne se postupovat jinými metodami, nebo začne podle jednoduché logiky, zvyšovat frekvenci a míru tělesné bolesti. Z prostředku se pozvolna stává cíl tak jako se z dobře míněného trestu stává týrání. Často se tento proces odehraje, aniž si to rodič stihne uvědomit.“* (Pöthe, 1996, s. 28).

Dítě se obětí tělesného týrání může stát i v situaci, kdy je fyzické napadání ventilem psychického napětí rodiče. Děje se tak z pravidla u psychicky nevyrovnaných, neurotických jedinců, trpících obvykle nějakou formou úzkostné či depresivní poruchy. Pokud se takový rodič ocitne v zátěžové situaci, kterou nedokáže zvládnout, dítě se stává předmětem jeho agresivity. Dítě tak slouží rodiči k vybití negativních emocí (Pöthe, 1996).

Podle Výboru OSN pro práva dítěte je také každý tělesný trest násilím: „*Tělesný trest je tedy jakýkoli trest s použitím tělesné síly, s cílem způsobit určitý stupeň bolesti. Tělesné tresty porušují fyzickou integritu dítěte, útočí na lidskou důstojnost, jsou nevhodné, mohou dětem způsobit vážnou psychickou, či fyzickou újmu a učí děti, že násilí je vhodnou strategií k řešení konfliktů či donucení lidí k určitému způsobu chování.*“ (Vaníčková, 2009. s. 8).

Existují rizikové faktory prostředí, které zvyšují působení negativních vlivů rodičů i dětí. Můžeme mezi ně zařadit sociální izolaci rodiny, uspořádání rodiny bývá nestabilní či chaotické. V rodinách nebývá obvyklé vzájemné projevoování emocí. Zátěž rodiny dále zvyšuje sociální izolace a chudoba, to často zvyšuje stres v rodině. Velmi významným rizikovým faktorem je také ranná separace dítěte od matky (Bechyňová, 2008.).

V následující části bych ráda popsala jednotlivé části syndromu CAN. Syndrom CAN je velmi rozsáhlé téma, proto zde jeho jednotlivé části popíšu jen ve stručnosti

3.9.1 Tělesné týrání

Definice tělesného týrání: „*Tělesné týrání je fyzické ublížení dítěti nebo nezabránění ublížení či utrpení dítěte, včetně úmyslného otrávení nebo udušení dítěte, a to tam, kde je určitá znalost či důvodné podezření, že zranění bylo způsobeno anebo že mu vědomě nebylo zabráněno.*“ (Vaníčková, 1995, s. 33).

Tělesné týrání je nejčastější projev agrese vůči dítěti. Bylo prvním z popsanych součástí syndromu CAN. (Slaný, 2008).

Výčet znaků a příznaků, které běžně vykazují děti nebo mládež, trpí-li fyzickým týráním. Mohou to být:

- poranění nebo popáleniny nevysvětlitelného původu, zvláště vyskytují – li se opakovaně
- nepravděpodobná zdůvodnění těchto poranění dítětem či o ně pečující dospělou osobou

- nechuť dítěte o těchto poraněních hovořit
- poranění v důsledku neúměrných trestů
- strach ze styku s rodiči
- lysiny
- pohmožděniny „měkkých“ částí těla – nadloktí, stehna, tváří – jež mohou být následkem štípání, kousání nebo bití. (Pohmožděné lokty, kolena ap., které lze obvykle přičíst na vrub běžným dětským tahanicím a pádům)
- neochota dítěte odhalovat paže a nohy i v horkých letních dnech (pokud k takovému jednání dítě nevedou náboženské či kulturní důvody a nelze pozorovat žádné jiné ze zde uvedených příznaků)
- strach ze svlékání před hodinou tělocviku (pokud k takovému jednání dítě nevedou náboženské či kulturní důvody, nebo není-li dítě příliš nesmělé)
- strach jít domů
- strach z lékařské pomoci nebo zákroku
- sklony k sebetrýznění (vytrhávání vlasů, tlučení hlavou)
- agresivita vůči ostatním
- chronické útky od rodičů (Elliottová, 1995).

3.9.2 Psychické násilí

Psychické týrání znamená chování dospělé osoby, které má vážný negativní vliv na citový vývoj dítěte a na vývoj jeho chování. Psychické týrání se vyskytuje formou verbálních útoků na sebevědomí dítěte, opakované ponižování nebo zavrhování dítěte, vystavování násilí či vážným konfliktům. Pod pojmem psychické týrání si můžeme představit také násilnou izolaci dítěte. Často se vyskytuje společně s fyzickým nebo sexuálním týráním. Děti takto týrané mají trvalé intelektové a emoční následky. V dospělosti mají problémy s utvářením mezilidských vztahů, mají obtíže se sebehodnocením, podceňují se nebo naopak přeceňují. Model chování rodičů často přenášejí na své děti. O psychickém týráním se nehovoří tak často jako o týráním tělesném či o sexuálním zneužívání. Není znatelné na první pohled, je těžké ho objektivně doložit a je hůře prokazatelné. Často se psychické týrání vyskytuje u rozvádějících se rodičů, kteří se o dítě přetahují.

Psychické týrání dělíme na aktivní, (dítěti se děje nějaká nepříznivá činnost – nadávky, ponižování, zesměšňování, opovrhování) a pasivní - neděje se něco, co má správně být. Dítě pociťuje nezájem, nevšímavost od těch, které má rádo (Dunovský, 1995).

Za psychické týrání je možné považovat i vysoké nároky rodičů na výkony dětí především ve škole. Rodiče své děti přetěžují, jejich děti musí být neustále výborné, musí nosit jen dobré známky. Tito rodiče si často plní své sny prostřednictvím svých dětí. Chtějí, aby dokázali to, co oni ne. Psychické týrání se může vyskytovat i v rodinách, kde jsou oba rodiče značně vytíženi. Na své děti nemají čas, nevěnují jim takovou pozornost, kterou by si dítě přálo.

Členění psychického násilí:

- 1) Ústrky a odmítání – ponižování, bagatelizování, zesměšňování, stálá kritika, veřejné pokoření.
- 2) Terorizování – vystavování dítěte nesrozumitelným podmínkám, nebezpečným situacím, vyhrožování násilím nebo vyhrožování násilím na lidech, zvířatech či věcech, které dítě miluje.
- 3) Využívání, korumpování – dávání špatného příkladu, manipulace s dítětem, naplňování nesplněných přání rodičů, narušování kognitivního vývoje dítěte.
- 4) Odmítání citové odezvy – netečnost, lhostejnost, interakce s dítětem jen v nevyhnutelně nutných případech, neochota či neschopnost vyjádřit lásku nebo zájem o dítě.
- 5) Izolace – zavírání dítěte, omezování svobody pohybu, omezování styku s vrstevníky.

Nezájem o výchovu – ignorování, odmítání pomoci, a to i v případě vážných zdravotních problémů, odmítnutí nutné pomoci v případě výchovných či učebních problémů dítěte (Vaníčková, 2009).

Nespecifické identifikační markery:

- Lítostivost

- Plačtivost
- Vztek, agrese
- Zvýšená úzkost a strach
- Smutek
- Apatie
- Depresivní symptomatologie
- Snížené sebehodnocení
- Podceňování
- Nerozhodnost
- Snížená schopnost se prosadit, vyjádřit své požadavky či přání
- Poruchy chování – lhaní
- Rozmanité psychosomatické stesky – bolest hlavy, břicha atd. (Vaníčková, 2009).

3.9.3 Sexuální zneužívání

O sexuálním zneužívání se dočteme v mnoha publikacích, Täubner o něm hovoří takto: Za sexuální zneužívání je označován pohlavní kontakt, mezi dospělou osobou a nedospělým jedincem (nikoliv nezletilým). Zákonem určená hranice přípustnosti pohlavního styku se pohybuje v různých zemích obvykle mezi 13. a 18. rokem. Pojem zneužití může označovat jak různé formy koitálního styku (vaginální, anální, interfemorální), tak i aktivní a pasivní orogenitální aktivity, masturbaci či osahávání jiných částí těla. To vše za účelem dosažení sexuálního vzrušení a uspokojení pachatele (Taubner, 1996).

Nespecifické tělesné identifikační markery

- Bolest břicha
- Pomočování, pokálení
- Bolestivé vyprazdňování
- Svědění pochvy a poševní výtok
- Poševní nebo anální krvácení

- Poruchy příjmu potravy
- Resistentní záněty močové roury (Vaníčková, 2009).

Specifické identifikační markery v oblasti chování

- Kompulzivní nebo excesivní masturbace
- Opakované sexualizované hry
- Neobvyklé sexuální praktiky
- Excesivní rozrušení
- Noční běsy
- Ulpívající chování
- Obtíže s odloučením
- Agresivní chování
- Náhlá změna chování (Vaníčková, 2009).

Fáze syndromu dětského přizpůsobení pohlavnímu zneužití:

1. Utajování – dítě si ponechává vše pro sebe ve snaze uniknout trestu, který by hrozil po prozrazení.
2. Bezmocnost
3. Svedení a přizpůsobení
4. Opožděné, konfliktní a nespravedlivé odhalení – dítě si své tajemství nechává dlouho pro sebe a při pozdějším nahlášení působí nevěrohodně.
5. Odvolání výpovědi – dítě vezme svou výpověď zpět a připustí, že si vše vymyslelo (Sedláková, 2010).

3.9.4 Zanedbávání

Životní situace, kdy dítěti nejsou uspokojovány jeho základní psychické potřeby v náležitě míře a po určitou, dosti dlouhou dobu. Děti, které se nacházejí v takovéto situaci jsou duševně ohroženi. Zanedbávané dítě vyrůstá obvykle v jednoduchém, primitivním prostředí, s nedostatečnou hygienou, stravou, bez vhodných vzorů vyspělého chování. Nechodí řádně do školy a nemá ve svém prostředí příležitost rozvinout svůj psychický potenciál. Zanedbávané dítě se ocitá v situaci, kdy je akutně a vážně ohroženo nedostatkem podnětů důležitých k svému zdravému fyzickému i psychickému rozvoji (Dunovský, 1995).

Fyzické zanedbávání je často způsobeno chudobou nebo závislostí na alkoholu nebo drogách. Někdy se může jednat o obě závislosti najednou. Například, jestliže musí osamělá matka jít na pohovor kvůli zaměstnání a nemůže si dovolit zaplatit někomu hlídání dětí, může být v pokušení nechat děti doma samotné. Je možné, že si uvědomuje, že je to pro děti nebezpečné, ale zároveň má pocit, že prostě nemá na výběr (Mufsonová, 1996).

Dělení zanedbávání

- **Tělesné zanedbávání** - neposkytování přiměřené výživy, oblečení, přístřeší, zdravotní péče a ochrany před ohrožením.
- **Citové zanedbávání** - neuspokojování citových potřeb dítěte, a to pokud se týče náklonnosti i pocitu dítěte, že někam patří.
- **Zanedbávání výchovy a vzdělání**
- Zanedbávání v oblasti zdravotní péče (www.zachranny-kruh.cz)

Specifické identifikační markery

- Poruchy růstu a vývoje
- Retardace nebo nerovnoměrnost psychomotorického vývoje dětí
- Nedostatek vitamínů a hlavních živin
- Zvýšená nemocnost a úmrtnost dětí

- Nedostatečné sociální dovednosti
- Pasivita a uzavřenost
- Lhostejnost a citová plochost
- Agresivní nebo závislé chování
- Sociálně patologické chování
- Náhradní emocionální vazby
- Obliba radikálních politických hnutí
- Nedostatečná kultivovanost chování
- Přehlížení kulturních norem (Vaníčková, 2009).

4 Tělesné tresty očima dětí

Diplomová práce je věnována tělesným trestům ve výchově dětí, je tedy důležité věnovat se tomuto tématu také z pohledu dětí, co prožívají, jak se cítí.

Myslím, že pocity tělesně týraných dětí nejlépe vystihuje Petr Pöthe ve své knize *Dítě v ohrožení*: „*Svět týraného dítěte je světem nekonečného pocitu psychického a tělesného ohrožení. Tento svět plný bolesti je však jediný, která má. Protože nemá na výběr, přijímá tuto ohrožující realitu jako určitou normu, na kterou se chtě nechtě musí adaptovat.*“ (Pöthe, 1996. str. 30).

Rodič je pro dítě nepostradatelnou osobou zajišťující jeho fyzické i citové přežití. Dítě instinktivně hledá blízkost matky či jiné dospělé osoby jako ochranu před nebezpečím. Pokud matka reaguje na přitulení dítěte vstřícně, vybuduje se mezi nimi vztah, který popsal významný anglický dětský psychiatr a psychoanalytik John Bowlby a nazval ho bezpečnou vazbou (Pöthe, 1996)

Pöthe dále uvádí: „*V rámci bezpečné vazby má dítě jistotu, že se může na matku spolehnout, kdykoliv bude mít pocit strachu nebo bude pociťovat nepříjemné pocity, například hlad nebo bolest. Jedná se o základní zkušenosti důvěry vůči světu, která se v dospělosti odráží ve kvalitě vztahu k celému světu. Bowlby díky celosvětovým výzkumům zjistil, že tuto bezpečnou vazbu mají pouze dvě třetiny dětí a rodičů. Ve třetině případů se rodič blízkému kontaktu s dítětem trvale vyhýbá nebo dítě přijímá pouze v určitých, pro dítě nepředvídatelných situacích. Vazbě, kdy hledá dítě vřelou náruč a pocit bezpečí zbytečně se říká vazba nejistá.*“ (Pöthe, 1996. s. 30-31)

V případech, kdy rodič dítěti ubližuje, kdy ohrožení dítěte plyne přímo z rodiče, jedná se o zvláštní případ nejisté vazby. Vztah dítěte k rodiči je zde založen na rozporu mezi potřebou bezpečí a utrpením, které z něho plyne. Ve snaze odvést strach a zmírnit napětí se dítě přimkne k rodiči tím víc, čím větší nejistotu prožívá. V dětských představách vystupuje rodič jako idealizovaná bytost, neschopná udělat cokoli špatného. Jestliže mu tedy rodič ubližuje, dítě si to vysvětluje jako svou vlastní špatnost, že se nějak provinilo. Odmítnutí rodičem prožívá jako potvrzení své vlastní špatnosti. Tímto pocitem postupně dojde k přesvědčení, že není hodno jakékoliv lásky či zájmu rodičů. Odmítnutí vlastní hodnoty

zpracuje způsobem, že samo dojde k přesvědčení, že není hodno toho, aby ho měl někdo rád (Pöthe, 1996).

Pöthe dále uvádí: „*Aby nad týráním dosáhlo jakousi kontrolu a tak zmírnilo míru bolesti, oběť se s týrajícím rodičem často ztotožní. Týráním pak chápe jako spravedlivý trest za svoji vinu, kterou nejasně předpokládá. Nalézt smysl ubližování mu totiž pomáhá zmírnit jeho intenzitu a dosáhnout jeho částečnou regulaci.*“ (Pöthe, 1996. s. 31).

S přibývajícím věkem si dítě skutečnost týráním začne uvědomovat. Týrající rodič je pro něho ale jedinou alternativou rodiče. Nechce ho ztratit. Děti týrajícího rodiče chrání nebo obhajují. Možnost, že by dítě týráním oznámilo je v některých případech velmi nereálná. Někdy může být dítě i zstrašováno, aby se s týráním nesevěřilo (Pöthe, 1996).

Na týráním mohou upozornit různé okolnosti týkající se dítěte. Učitelé ve škole si mohou všimnout podivného chování dítěte, dětský lékař může objevit různá netypická poranění. Je důležité, aby lidé, kteří přijdou s dítětem do styku, byli ostražití nebyli vůči takovému okolnostem lhostejní.

Děti s tělesnými tresty nesouhlasí. Jejich postoj je ovlivněn především tou skutečností, která dělá z tělesných trestů násilí. Dítě cítí, že nejde o potrestání za chybu, ale o křivdu, vztek rodičů nebo způsob „normální“ komunikace, která dítě časem zahltí. Bolestný prožitek tělesného trestu tím nekončí. Většinou se příhoda výprasku, kdy jeden z rodičů musel použít řemen, traduje a opakovaně se při rodinných sešlostech vypráví, takže rodiče tak pomíjejí skutečnost, že výprask má znamenat prominutí trestu. Takto se však prohřešek může sám o sobě roky připomínat a být důvodem jisté negativní nálepky chování dítěte. Jak dítě nabývá na rozumu a rozhlíží se po světě, porovnává svoji rodinu s rodinou svých kamarádů. Rodiče se tak dostávají do jiného zorného úhlu pohledu.

Děti, které jsou pravidelně tělesně trestané, přijímají tělesný trest z rukou rodičů jako něco přirozeného a výchovu násilím jim tak zprostředkovávají nejbližší osoby poměrně v útlém věku. Následkem tělesného trestu je snížená kvalita zdraví a života dítěte a důvodem, proč se tělesný trest se stává násilím a traumatem je to, že je nadužíván, zvyšuje se jeho intenzita a forma, odehrává se na nedostatečně emotivně vyladěném vztahu, bez dostatečné znalosti a pochopení dítěte a konkrétní situace, bez respektu věkové přiměřenosti a zvláštností

vývoje dítěte, bez poskytnutí sociální opory a odpuštění prohřešku. Tělesný trest je jednou z cest, kterou se předávají „viry“ násilí, které jsou odpovědny za epidemický výskyt a rozšíření všech forem interpersonálního násilí v dnešním světě. Jedná se především o domácí násilí, násilí mezi vrstevníky, ale také násilí, v prvních milostných vztazích (Vaníčková, 2004a).

Na závěr této kapitoly bych ráda zmínila, jak si děti představují ideálního rodiče. Studie Ideální rodič očima dětí byla provedena na jedné pražské základní škole v roce 2002.

Ideální rodič očima dětí:

- Měl by být hodný.
- Měl by mít rád své děti.
- Neměl by bít.
- Neměl by nadávat.
- Neměl by kouřit a pít.
- Neměl by lhát.
- Měl by si povídat se svými dětmi.
- Neměl by se rozvést.
- Neměl by se nikam stěhovat.
- Měl by dětem dávat dárky.
- Rodiče by se měli mít vzájemně rádi.
- Neměl by se posmívat dětem.
- Měl by umět sportovat (Vaníčková, 2004a).

5 Následky tělesných trestů na dětech

V předchozí kapitole jsem hovořila o tělesných trestech z pohledu dětí, je však také důležité zabývat se samotnými následky, jaké tělesné tresty zanechávají. Tělesné tresty nezanechávají následky pouze fyzické, jako jsou modřiny či jiná poranění. Tělesné trestání zanechává následky také v duševní oblasti.

5.1 Psychická deprivace

Psychická deprivace je psychický stav, vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu. Psychickým stavem se zde míní trvalejší, nikoli však neměnná charakteristika člověka, kterému nebyla dána možnost, aby své základní psychické potřeby rozvinul a ve svém životním prostředí uplatnil. Takovýto stav vzniká určitým specifickým dějem, tj. ochuzením o přívod určitých žádoucích podnětů, a je psychickou motivační základnou pro určité specifické formy chování. Chování deprivovaného dítěte, a pak i dospělého, dává určitý obraz, jehož rozbořením se zpětně můžeme diagnózu psychické deprivace dobrat. Tak jako jsou základní potřeby biologické, které musí být plně uspokojeny, aby malé dítě vůbec mohlo přežít (teplo, potrava, ochrana před nebezpečím atd.), jsou i základní potřeby psychické, které musí být od počátku v náležitě míře uspokojovány, má-li se dítě vyvíjet v osobnost psychicky zdravou a zdatnou. Zde je pět takových potřeb:

- 1) Potřeba určitého množství, proměnlivosti a kvality vnějších podnětů. Její uspokojení umožňuje naladit organismus na určitou žádoucí úroveň aktivity.
- 2) Potřeba určité stálosti, řádů a smyslu v podnětech, tj. „smysluplnosti světa“. Uspokojení této potřeby umožňuje, aby se z podnětů, které by jinak byly chaotické a nezpracovatelné, staly zkušenosti, poznatky a pracovní strategie. Jde tedy o základní podmínky pro jakékoliv učení.
- 3) Potřeba prvotních emocionálních a sociálních vztahů, tj. k osobě matky a k osobám dalších primárních vychovatelů. Její náležité uspokojování přináší dítěti pocit životní jistoty a je podmínkou pro žádoucí vnitřní integraci jeho osobnosti.
- 4) Potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty, z jejíhož uspokojení vychází zdravé uvědomění vlastního „já“, neboli vlastní identity. To pak je dále podmínkou pro osvojení užitečných společenských rolí a hodnotných cílů životního snažení.

- 5) Potřeba „otevřené budoucnosti“. Její uspokojení dává lidskému životu časové rozpětí a podněcuje a udržuje jeho životní aktivitu. Naděje překonává stagnaci (Matějček, 2005).

Prof. Matějček k deprivaci dodává: „*Má-li dítě vyrůstat v osobnost zdravou, zdatnou, společensky užitečnou, má vyrůstat v prostředí, kde jsou jeho psychické potřeby náležitě uspokojovány. Platí to především o potřebách sociálních a emocionálních – jinak řečeno, má vyrůstat v prostředí citově vřelém a stálém.*“ (Matějček, 2005, s. 199).

Lisá dále k psychické deprivaci uvádí: „*Deprivační studie nám přinášejí svědectví a poznatky o dětech, které od útlého dětství žily v prostředí, kde trpěly nedostatkem základního pocitu jistoty, nedostatkem duševních podnětů, citově chladnou výchovou, nebo byly dlouhodobě izolovány v prostředí pro lidského jedince škodlivém.*“ (Lisá, 1986, s. 106).

Lisá dále uvádí: „*Uspokojování potřeb je jednou z důležitých podmínek, které ovlivňují zdravý duševní vývoj dítěte. Podle toho, jak silně jedinec frustraci pocituje, jak odolává frustrujícím vlivům, tak vysokou má frustrační toleranci. Frustrační tolerance je nižší u dětí než u dospělých a ve skupině pocituje jedinec frustraci méně nepříznivě. Na stupeň frustrační tolerance můžeme působit i o. Vhodným výchovným vedením je možné u dítěte frustrační toleranci zvyšovat, a tím je připravit na vyrovnávání se s nepříznivými životními situacemi.*“ (Lisá, 1986, s. 107).

5.2 Trauma

Traumatem se rozumí nadměrně stresující či zatěžující působení. Rozlišujeme dva druhy traumatu:

- Jednorázové, náhlé, nepředvídatelné trauma.
- Opakované, bolestivé, předpověditelné, očekávané, ponižující trauma.

K tomuto druhému typu patří tělesné tresty. Je pro ně charakteristické, že:

Znamenají předpověditelnou, bolestivou, ponižující zkušenost

Dítě ví, že taková situace pravděpodobně nastane.

Dítě mobilizuje své obranné mechanismy proti bolesti a ponížení (popření, potlačení) (Vaničková, 2004a).

Každé dítě reaguje emočně na opakované tělesné tresty. Emoční reakce pomáhá dítěti vyrovnat se se stresem, který jej provází. Současně tyto nezpracované negativní pocity a obranné mechanismy mohou působit jako katalyzátor dalších problémů a změn chování dítěte. Jedná se především o zvýšenou úzkostnost a strach, deprese, popření či regresivní chování. Vaničková k tomuto dále uvádí: *„Dlouhodobé následky tělesných trestů je proto třeba hledat v rovině emocionální. Poškození emocionality dítěte má nejvíce devastující souvislosti a následky, které souvisejí s jeho sociální adaptací a psychosociálním vyžíváním osobnosti. Chybí seriózní studie o dlouhodobém dopadu tělesných trestů, protože většina dětí tělesně trestaných a emocionálně traumatizovaných žije svůj „normální“ život a jejich okolí jejich získanou odlišnost přijímá jako geneticky danou a maximálně takové dítě nebo dospělého označí nějakou nálepkou, např. „despota“, „kruřas“, „nemluva“, „podivín“ apod.“* (Vaničková, 2004a, s. 81).

K traumatu také Bechyňová uvádí: *„Trauma, pokud není léčeno, se postupem času transformuje do specifické osobnostní struktury lidí, kteří ve svých životech přinášejí emoční zranění do nových vztahů. Může se to projevit jednak tím, že v dospělosti budou týrat své děti, ale také jsou známy případy, kdy se rodiče stávají obětí týrání právě svých dětí.“* (Bechyňová, 2007, s. 121).

5.3 Transgenerační přenos

Stejně jako u tělesného týrání nebo sexuálního zneužívání, je i u opakovaného tělesného trestání jedním z důsledků transgenerační přenos. Každé dítě, které vyrůstá v rodině, přebírá kladné nebo záporné vzorce chování. Tyto vzorce později nevědomě

uplatňuje ve své vlastní rodině. Pokud dítě žije v rodině, kde jsou tělesné tresty na denním pořádku, je pravděpodobné, že tito lidé budou ve své budoucí rodině také uplatňovat autoritativní výchovu spojenou s tělesnými tresty.

Jedním z důvodů, proč se nevhodné výchovné mechanismy přenášejí z generace na generaci je jistě fakt, že když je dítě doma krutě trestáno, utvoří si představu, že to tak má být a že za jeho neposlušnost mu takový trest náleží. Když se v dospělosti dostane do stejné situace se svými dětmi, řeší to stejně, jako jeho rodiče. Nenapadne ho, že by se situace dala řešit jiným způsobem, než je fyzické trestání.

Dalším důvodem může být pocit bezmoci a vzteku, které dítě zažívá. Touží mít moc své trápení zastavit, případně i oplatit křivdu a utrpení, které mu bylo způsobeno. To se mu právě nabízí v případě jeho vlastních dětí. On se zde dostává do pozice silnějšího, který řídí situaci a své ponížení z dětství si kompenzuje na svém dítěti. Tím ale předává stejnou bolest dítěti a zatěžuje další generaci. Tomuto nevědomému přehrávání vlastní zkušenosti s rodičem se říká mechanismus agování.

Ve zlomení cyklu tělesného týrání či krutého fyzického trestání hraje svoji úlohu důležitost ve výchově dítěte. U rodičů, kteří byli v dětství krutě týráni, ale důslední ve výchově svých dětí, se zjistilo, že své děti méně týrali než rodiče s podobnými zážitky, které své děti vychovávali nedůsledně. Rodič, který má nedostatek výchovných dovedností, patrně zažívá při jednání se svým dítětem velkou dávku stresu a frustrace. Pokud byl navíc v dětství týrán, může být výsledkem přenos násilného zacházení z jedné generace na další. Protože rodič díky stresujícím prožitkům v interakci s dítětem není schopen s ním racionálně komunikovat, a proto se hned uchýlí k trestu (Bechyňová, 2007).

5.3.1 Cyklus transgeneračního přenosu

Podstatným činitelem chování k dítěti je vlastní zkušenost z dětství. Naučené vzorce chování potom rodiče aplikují ve výchově vlastních dětí. Svě špatné chování často omlouvají tím, že se k nim jejich rodiče chovali stejně a nijak jim to neublížilo. Může se také stát, že jedinec zaujme v dospělosti jiné stanovisko a ve výchově svých dětí se snaží vyvarovat chyb,

kterých se na něm dopouštěli jeho rodiče. Ale v situacích afektu se zpravidla nejhlubší rané vzpomínky vynořují a rodič se ve vypjaté situaci zachová přesně podle vzoru rodičů, i když toho může po „vystřízlivění“ litovat (Bechyňová, 2007).

5.3.2 Sociální interakční učení

Jedním ze způsobů, jak se dítě naučí výchovné návyky svých rodičů, je tzv. sociální učení, nebo-li učení nápodobou.

Nakonečný (in Bechyňová, 2007) rozlišuje například následující druhy sociálního učení:

- 1) Učení na základě pozorování (modelu) – z pozorování druhých se učíme, za jaké chování je člověk v dané situaci odměňován a za jaké naopak trestán. Modelem nemusí být pouze reálná osoby, ale i románový hrdina, historická postava atd.
- 2) Učení na základě identifikace – tento druh učení se uskutečňuje na základě stejných mechanismů, jako předešlý způsob. Nápodoba je zde ale mnohem hlubší a výraznější. Jedinec se s napodobovanou osobou natolik ztotožní, že přestane být sám sebou a stává se tím, koho napodobuje. Tento proces probíhá na nevědomé úrovni. Subjekt si identifikace není vědom. Subjekt se identifikuje s osobou, která má nad ním moc. Jde o jakýsi druh obranného mechanismu, kdy se osoba identifikuje s tím, kdo pro něj představuje možnou hrozbu, např. s týrajícím rodičem. Osoba tedy přemýšlí ve smyslu, že pokud se bude chovat stejným způsobem, nemůže ho agresor ohrožit (Bechyňová, 2007).

5.4 Strach

Jak jsem již zmínila, mezi důsledky tělesných trestů patří posttraumatická stresová porucha nebo psychická deprivace. Mezi důsledky tělesných trestů bych ráda zařadila i důsledek, o kterém se odborná literatura příliš nezmiňuje a pokud ano, tak jen velmi zřídka. Já ho však považuji za velice důležitý, a proto bych se mu v následující části ráda věnovala podrobněji. Tím důsledkem je STRACH.

Strach nevyplývá pouze z procesu citového a rozumového vývoje dítěte. Neznamená tedy automaticky další krok ve zrání osobnosti. Nežádka bývá strach rovněž výsledkem výchovného snažení rodičů a vztahů ve výchově. Strach je ale vytvářen nejen výchovným stylem, který odmítá dítě. Někdy k tomu postačí otcův nebo matčin postoj „Chci pro tebe přece jen to nejlepší“, jenž nerespektuje dětskou samostatnost a má sklon manipulovat dětmi zvnějšku. Výchovně podmíněný strach vyplývá často ze sociálních vztahů mezi rodiči a dětmi, pedagogickými pracovníky a dospívajícími, bývá proto také označován jako sociální strach (Rogge, 1999).

Sociální strach může vyplývat též z ústupu dospělých z výchovných vztahů. Takový ústup zanechá v dětech pocit osamění. Sociální strach vzniká v komplikovaných situacích. Sociální strach pracuje, až už cíleně, či spíše nevědomě, se symboly a obsahy vývojově podmíněného strachu, přetváří je a zanechává nepřehlednou, a proto sotva snesitelnou změť pocitů:

- Strach z opuštěnosti, který je samozřejmý v každodenním životě a souvisí s dětským vývojem, se vlivem otcovy nebo matčiny syčivé věty: „Člověk by od vás nejrady utekl!“ mění v hrozbu.
- Strach z odloučení může být neúnosně vystupňován formulacemi typu: „Když nebudeš hodný, půjdeš do dětského domova!“
- Pokud má dítě vrozený strach z hlasitých a náhlých zvuků, může kvůli neovládanému řvaní na dítě nabýt rozměrů vzbuzujících nejistotu.
- Dítě hledá oporu a orientaci, ale v citově prázdné rodinné atmosféře je jeho hledání marné. Dítě se cítí odmítnuto a ztraceno.

Sociální strach nelze vyvozovat pouze z bezprostředního okolí dítěte. Je též výsledkem nejistého okolního prostředí, které dospělí dětem připravují válkami či katastrofami (Rogge, 1999).

K sociálnímu strachu vede především rodinné prostředí. To, jak rodiče dítě přijímá nebo odmítá. Rogge dále uvádí situace, ze kterých pramení strach u dítěte:

- Z nedostatečného citového přijímání dítěte, z citově prázdného prostředí, ve kterém se dítě necítí dobře.
- Z liberální výchovy, kterou dítě vnímá jako lhostejnost vůči sobě.

- Z nedůsledného výchovného stylu, který užívá metodu „cukru a biče“ a zanechává v dítěti pocit, že je vydáno napospas.
- Z výchovného postoje, ve kterém převládají hrozby trestem, slovní a tělesné tresty, nebo se pracuje s odpíráním lásky.
- Z očekávání, jež dítě rozumově přetěžuje a neuspokojuje jeho citové potřeby.
- Z nadměrně ochraňujícího výchovného stylu, který dítěti nedovolí samostatnost, udržuje ho tak v závislosti na rodičích a omezuje jeho vývoj (Rogge, 1999).

5.5 Posttraumatická stresová porucha

Základní symptomy PTSP se vyvinou poté, co osoba prožila extrémně emočně těžkou, zraňující událost, která hrozila smrtí, těžkým zraněním nebo násilím s ohrožením fyzické identity. Člověk nemusí nějakou z těchto událostí osobně prožít, může být pouze svědkem katastrofické události nebo se zprostředkovaně dovědět o násilné smrti nebo těžkém zranění členů rodiny. U dětí jsou časté dva typy zraňujících událostí. Je to buď náhlý, nepředvídatelný traumatický zážitek nebo predikovatelné, opakované, očekávané trauma. Tento typ traumatu je častý v rodině nebo tam, kde se vyvinul specifický vztah k agresorovi. Jedná se o násilí v rodině, sexuální zneužívání, o fyzické či psychické týrání a samozřejmě také o tělesné tresty. Důležitá je také četnost opakování (Malá, 2003).

- Charakteristiky PTSP u dětí a adolescentů
- Změněná afektivita – afektivní labilita, sklon k nadměrným afektům, sklon k sebezraňujícímu chování.
- Alterace vědomí – posttraumatická stresová amnézie, depersonalizace.
- Změněná sebepercepce – pocity a myšlenky o vlastní stigmatizaci (pocity viny), myšlenky o kompletní rozdílnosti od druhých.
- Alterace ve vnímání pachatele nebo neštěstí – odplata nebo identifikace s agresorem.
- Změna vztahu k druhým – izolace a odtažení, přetrvávající nedůvěra.
- Alterace celého systému fungování – ztráta naděje, bezvýchodnost, zoufalství.

Dlouhodobý stres a násilí u dětí a adolescentů častěji než u dospělých vyvolávají:

- 1) Ztrátu identity
- 2) Poruchu sebehodnocení
- 3) Ztrátu časové kontinuity
- 4) Flashbacky
- 5) Disociativní fenomény

U dětí jsou typické poruchy paměti, psychosomatické poruchy a příznaky deprese. U adolescentů jsou častější depersonalizace, konverzní reakce, často také psychotické fenomény – zrakové či sluchové halucinace. U děvčat se objevují obsedantně kompulzivní reakce, u chlapců poruchy chování (Malá 2003).

5.6 Stres

Stres je součástí života. Pro zvládnání stresu jsou důležité adaptační mechanismy a schopnost zvládat zátěžové a obtížné životní situace. I toto se dítě výchovou učí, má mu to být výchovou zprostředkováno. Příčiny, které vedou ke stresu u dítěte dělíme na dvě skupiny. Stresorem může být každá změna nebo trauma.

Stresory vycházející ze životních změn dítěte :

- Narození druhého dítěte
- Úmrtí rodičů
- Rozvod rodičů
- Stěhování
- Nástup do školy
- Změna školy, učitele
- Dlouhodobá nemoc v rodině
- Úmrtí kamaráda
- Úmrtí domácího mazlíčka
- Nový partner rodiče

Traumata, která patří mezi nejčastější stresory u dětí:

- Tělesné, sexuální, psychické násilí
- Zanedbávání dítěte
- Šikana
- Závažná operace
- Úraz
- Komplexy méněcennosti
- Posměch a pohrdání vůči rodičům a rodině
- Školní neúspěch

5.6.1 Příznaky stresu

Skutečnost, že je dítě ve stresu, je rozpoznatelná podle některých příznaků. Tyto příznaky samozřejmě nemusí být vždy vyjádřené a přítomné u každého dítěte stejně. Příznaky stresu se promítají do tří rovin reakce stresu – tělesné, emocionální a oblast změn chování dítěte.

Mezi tělesné příznaky patří:

- Nadměrné pocení rukou
- Zčervenání v obličeji
- Kolikovitě bolesti břicha
- Nechutenství
- Časté nucení k močení
- svalové napětí v krční oblasti

Příznaky v emocionální rovině:

- Náladovost
- Impulzivita
- Rozjívenost
- Pokles koncentrace pozornosti

- Plačtivost
- Lítostivost
- Zvýšená úzkostnost
- Pečlivost

Příznaky v oblasti změn chování dítěte:

- Změna v příjmu potravy
- Poruchy spánku
- Noční pomočování
- Vyhýbání změnám, novým sociálním situacím
- Plachost, stydlivost, zlomyslnost
- Lenost, neposlušnost

Stres, který dítě prožívá z hrozby opakovaných tělesných trestů, stejně jako každý jiný stres je považován za potenciaálně významný faktor při vzniku a rozvoji všech tělesných chorob. Stresová nemoc je označení pro skupinu nemocí, u kterých se stres významně uplatnil. U dětí se jedná především o alergická onemocnění, zvýšenou úrazovost, kožní problémy, hypertenzi, nebo třeba vředovou chorobu (Vaníčková, 2004a).

5.6.2 Adaptace a coping

Schopnost vyrovnávat se se stresem je dána adaptací = schopností přizpůsobit se, díky které se člověk vyrovná s nadměrnou zátěží, se stresem (jedná se o řešení problému). Pokud je stres nadměrný (jedná se o řešení krize), je potřeba zapojit vyšší úroveň boje proti stresu, tzv. coping (zvládání). Adaptaci a copingu by se dítě mělo naučit v rodině a to tím, že rodiče nebudou před dětmi skrývat své pocity a svým způsobem řešení obtížných situací budou pro své děti modelem sociálního vzorce chování, které si dítě zapamatuje. Pokud se dítě dostane do obdobně obtížné životní situace, bude jeho řešení problému či krize odpovídat získanému modelu. Je tedy důležité aby rodiče přistupovali sami k sobě a také k výchově svých dětí mnohem zodpovědněji, se zdokonaleným sebeovládáním – držením ruky v okamžicích vzteku na uzdě.

Každé dítě se se stresem vyrovnává jinak. Významným předpokladem adaptace a copingu je psychická odolnost – resilience (Vaníčková, 2004a)

5.6.3 Resilience

Jsou děti, které ač vyrůstají ve špatném prostředí, v rodině, která neplní výchovnou funkci, tak jak by měla, v rodině, kde jsou fyzické tresty na denním pořádku a přesto se jich žádný z výše zmíněných následků netýká. Jsou to děti, které v sobě mají jakési obranné mechanismy, určitou sílu, která jim pomáhá vypořádat se s nepříznivým prostředím, ve kterém žijí. Těmto obranným mechanismům, nebo můžeme říci, obranným silám se říká – resilience.

Dalo by se říci, že toto slovo v překladu znamená určitou pružnost. V přeneseném slova smyslu toto slovo můžeme chápat jako – dobře se vzpamatovat z nějakého poškození, vzdorovat ohrožení, přestát úraz či chronické zatížení. Blíží se tomu pojem sociální inteligence, protože jsou děti, které jako by neomylně věděly, kdy mají mluvit a kdy mlčet, kdy a jak se mají zatvářit, kdy přinést žákovskou knížku, kdy a komu nabídnout svou pomoc atd. Zároveň jsou děti, které jakoby neomylně vždy šlápnu vedle. To, co myslely dobře, se obrátí v jejich neprospěch. Ty první procházejí životem lehce, ty druhé s obtížemi (Matějček, 2002).

Velká pětka

V odborné literatuře se vžil název BIG-FIVE, tedy Velká pětka, pro pět vlastností, které předpovídají svému nositeli dobré společenské uplatnění, uspokojivou životní dráhu, a tedy i tzv. šťastný život. Neplatí to samozřejmě absolutně, ale tato pravděpodobnost je natolik významná, že stojí za to, vážně se těmito vlastnostmi zabývat. Mezi tyto vlastnosti patří:

Intelligence

Zde není myšleno jenom vyšší IQ a schopnost učit se a nabývat vědomosti. Zde je myšleno především jakási aktivní zvědavost nebo otevřenost vůči novým poznatkům a zkušenostem, schopnost vydávat se na dobrodružné výpravy za poznáním světa, schopnost to

nové tvořivě či originálně zpracovat atd. Takové děti nemusí vynikat ve škole, nemusí mít vynikající vysvědčení, ale v budoucnu mnohdy předstihnou i vyhlášené školní primusy ve skvostných IQ v testech a encyklopedickou sbírkou vědomostí. To, co z této inteligence dělá právě tu, jež povznáší člověka ke společenské úspěšnosti, je ona její aktivní složka. To co jí pořád podněcuje k cestě dopředu. Znamená to, že ani děti s nižším celkovým nadáním vůbec nejsou bez šance, a naopak že děti s vysokým obecným nadáním nemají automaticky zajištěnu úspěšnou životní dráhu.

Svědomitost

Svědomitost v tomto kontextu můžeme chápat jako určitou aktivitu, která vychází z nás a dotýká se druhých – a to tak, že těm druhým to rozhodně nevadí, spíše prospívá. Přívlastky, které tuto vlastnost dokreslují jsou – spolehlivý, pracovitý, disciplinovaný, pečlivý, pilný, cílevědomý atd. Jedná-li se o práci, svědomitost je velmi ceněnou vlastností. Pokud je na člověka spolehnoutí, dává to ostatním kolem něho pocit jistoty. Pocit jistoty je jednou z našich základních psychických potřeb. Pokud máme někoho takového ve své blízkosti, cítíme se lépe.

Extraverze

Extraverze znamená, že člověk je více aktivní směrem ven ze sebe než dovnitř do sebe. Takový člověk je otevřený vůči lidské společnosti, snáze navazují známosti, jsou hovorní, dovedou se ve společnosti uplatnit, zbytečně se nestydí, dovedou říci, co si myslí. Tito lidé jsou spíše oblíbení než neoblíbení.

Přívětivost

Další položka v ochranné výbavě člověka, která svým způsobem doplňuje tu předchozí a dává jí výraznější společenský ráz. Takový lidé si dovedou snáze získat přátele a v nich i určitou životní oporu. Lidé k nim mají spíše kladný vztah. Tito lidé bývají charakterizováni jako dobrosrdeční, snášenliví, poctiví, zdvořilí nebo tolerantní. Nejsou sobečtí ani panovační či agresivní. Nemají rádi hádky a spory, dovedou s druhými vyjít, takže lidem je s nimi dobře.

Citová stabilita

Dalo by se říci, že to je i nervová stabilita či odolnost, protože jejím protějškem je určitá nervová slabost a sklon k neurotickým reakcím. Člověk s tímto druhem stability je navenek i uvnitř klidný a vyrovnaný, není v napětí a nedá se lehce vyvést z míry. Takový člověk něco vydrží a má i dost odvahy, není náladový, úzkostný ani zlostný a má i dost sebedůvěry a vnitřní jistoty, takže může být přirozenou oporou těm, kdo tolik jistoty nikdy neměli, nebo tomu, kdo ji ztratil (Matějček, 2002).

Když poskládáme těchto pět vlastností dohromady, dostaneme jakýsi ideál resilientního člověka. Takového ideálního člověka bohužel nenajdeme. Bylo by jistě hezké znát člověka, nebo být tím člověkem, který bude přívětivý za všech okolností, komunikativní, schopný, svědomitý, poctivý za všech okolností odolný vůči stresu či jiným problémům. Pochybuji, že takový člověk někde existuje, ale jsou lidé, kteří disponují několika výše zmíněnými vlastnostmi, a nepochybuji o tom, že těmto lidem se daří v životě lépe.

Jedním z důsledků tělesného týrání je fakt, že tělesné tresty mohou ovlivnit osobnost dítěte. Zejména tresty hrubé, nespravedlivé a opakované představují vysoké riziko pro nebezpečný vývoj osobnosti dítěte. Je tomu tak proto, že tělesné tresty:

- Učí násilí.
- Ničí jistotu pocitu bezvýhradné lásky, bezpečí a přijetí (ty jsou základní potřebou dítěte pro svůj vývoj).
- Jsou příčinou zvýšené úzkostnosti v očekávání dalších útoků (snižují kvalitu života a prožívání radosti).
- Vyvolávají v dítěti zlobu, vztek, touhu po pomstě (jsou zodpovědné za ambivalentní vztah k trestajícímu rodiči).
- Programují dítě k akceptaci nelogických argumentů.
- Snižují citlivost a soucit.
- Učí dítě, že si nezasluhuje respekt.
- Učí dítě, že trest a násilí jsou projevy lásky (transgenerační přenos).
- Učí dítě k potírání pocitů (neschopnost porozumět a prožívat své pocity) (Vaníčková, 2004b).

Vaníčková v knize Stop tělesným trestům uvádí několik připomínek pro rodiče a vychovatele.

- Dítě, které je nadměrně kritizováno, učí se pocitu zavržení.
- Dítě, které vyrůstá v nepřátelské atmosféře, učí se boji.
- Dítě, které je vystavováno posměchu, učí se být bázlivé.
- Dítě, které vyrůstá s pocitem studu, učí se pocitu viny.
- Dítě, které roste v ovzduší tolerance, učí se trpělivosti.
- Dítě, kterému se dostává podpory, je sebevědomé.
- Dítě, které je chváleno, učí se oceňovat.
- Dítě, které vyrůstá v čestném ovzduší, učí se spravedlnosti.
- Dítě, které žije s pocitem bezpečí, učí se důvěře.
- Dítě, kterému se dostává uznání, vytváří si sebeúctu.
- Dítě, které je akceptováno a má kamarády, najde v životě uspokojení a bude rozvíjet mezilidské vztahy (Vaníčková, 2004b).

Pokud dítě vyrůstá v domácnosti, kde je běžné domácí násilí, poškozují to jeho vývoj. Dochází k tomu nejen vlivem toho, že dítě násilí přihlíží nebo je přímo jeho obětí, ale také tím, že taková rodinná atmosféra neumožňuje řádnou rodičovskou péči. Atmosféra násilí v rodině může nepříznivě působit na tyto čtyři oblasti fungování dítěte:

- Emoční regulace
- Přilnutí
- Pocit jáství
- Vztahy s vrstevníky

Emoční regulace zahrnuje způsob, jakým mladý člověk zvládá své pocity. Může se jednat o přehnané nebo zbrklé reakce či agresivitu. Naopak se mohou objevit pocity nadměrného zoufalství či smutku, které jsou však vyvolány banálními situacemi, to může vyvolat dojem, že mladý člověk je náladový nebo trpí depresivním onemocněním.

Přilnutí k rodičům je prvním a patrně také nejdůležitějším vztahem dítěte. Pomáhá mu vytvořit si názory a představy, které se mu v budoucnosti stanou základním kamenem dalších vztahů. U zneužívaných dětí je tato vazba nejistá, takže malé dítě se pak obtížněji vypořádává s každodenními situacemi. Když v raném věku nedojde k ničemu závažnému a negativní zkušenosti se objeví až v pozdějším věku, riziko narušení této vazby se velmi výrazně snižuje. Jestliže děti mají osobní zkušenost s narušenou vazbou k rodičům, je pak větší pravděpodobnost, že v dospělosti budou jako rodiče špatně zacházet s vlastními dětmi. V dětství se u nich nevyvinuly pevné vazby, a proto to neumí ani se svými dětmi.

Vědomí vlastního „já“ se utváří ve věku kolem dvou let. Tím začíná současně i proces rozvoje schopnosti používat hru k symbolickému vyjadřování. To dítěti pomáhá pochopit, za co je samo zodpovědné, a jaký podíl na události mají ostatní lidé. Jestliže děti zažily zneužívání ještě před dosažením tohoto věku, je u nich vědomí vlastního já deformováno. Je pro ně obtížnější zapojit se do symbolické hry tak typické pro batolata. Mají větší sklon k agresivitě, nízké sebehodnocení a pocit méněcennosti.

Navázání kvalitních vztahů s vrstevníky je důležitým vývojovým úkolem u všech dětí. Prožívání násilí může tento vývoj narušit, protože takové děti jsou fyzicky i verbálně agresivnější a mohou takto reagovat i na pokus o přátelské přiblížení nebo dokonce známky nepohody u jiných lidí. Mohou se také vyhýbat vzájemnému kontaktu s vrstevníky a společným činnostem (Elliot, 2002).

Dlouhodobé tělesné trestání má za následek, jak jsem již zmínila, psychickou deprivaci, pocity strachu či úzkosti. Existují však dlouhodobé následky tělesně trestaných dětí, a to rozvoj sociální deviace. Jak uvádí Sak: *„Nejvíce byly v dětství tělesně trestány prostitutky, dále mládež z diagnostických a výchovných ústavů, narkomani, delikventi. Nejméně byla v dětství trestána normální populace. Děti, které v dalším vývoji nedospějí k sociální deviaci, jsou výrazně méně trestané. Rodina budoucího delikventa, narkomana a prostitutky, ale i dětí, které se později dostanou do ústavů pro mládež, se odlišuje častěji a tvrdším fyzickým trestáním dítěte.“* (Sak, 2000, s. 219).

6 Liberální výchova

Protože cílem této práce je porovnat autoritativní výchovu s výchovou liberální, je tedy následující kapitola věnována liberální výchově.

V rodinách se vyskytují různé výchovné styly – tedy preferovaný způsob výchovného působení. Integrujícím činitelem výchovy v rodině je osobnost rodičů. Jsou to především vlastnosti temperamentu, psychická stabilita, hodnotová orientace, vzdělání, sociální postavení či národní příslušnost. Styl rodinné výchovy ovlivňují faktory sociální, hospodářský blahobyt či bída, faktory zdravotní, kterými jsou postiženi rodiče nebo děti. Výchovu také významně ovlivňují děti samotné, jejich povaha, schopnosti a nadání, jejich počet v rodině (Hintnaus, 1998).

6.1 Liberální nebo autoritativní výchova?

Obě mají své přednosti a výhody, ale obě mají také svá úskalí a nebezpečí. Každý výchovný styl vyhovuje jinému povahovému typu. Ale hlavně, pokud se jedna nebo druhá přehání a vede ke krajnosti, přednosti se ztrácejí a stinné stránky nabývají vrchu. Když se podíváme do západních zemí, zjistíme, že tam liberální výchova, mnohdy až ve své krajní podobě je praktikována už skoro 40 let. Došlo k tomu vlivem psychoanalýzy a ze strachu, aby děti vlivem autoritativního vedení netrpěly různými komplexy méněcennosti a aby nebyly potlačovány zdravé dětské tendence uplatnit se a naplnit svůj individuální život individuálním smyslem a obsahem. V posledních letech je i tam patrný odklon od těchto krajních postojů. Výchovný styl se začíná opět vracet více do středních poloh. Děje se tomu tak proto, že jsou tu některá nedorozumění už v základních pojmech jako např. co je autorita. Autorita není jenom panování jednoho nad druhým, převaha silnějšího nad slabším. Autorita je převahou zralejšího a vyspělejšího, který mladšímu poskytuje ochranu, oporu a vedení. Vztah dítěte k dospělému vychovateli není vztahem k tyranovi, ale je to vztah důvěry k tomu, kdo nezklame, na koho je spolehnutí a kdo svým chováním nevzbuzuje strach, ale dává jistotu. Autoritativní vedení, které vzbuzuje strach a jehož cílem má být slepá poslušnost dítěte má trojí negativní následky:

- U dětí citlivých, úzkostných vyvolává útlum a často také neurotické potíže.

- U dětí tzv. „tvrdších“ povah naopak vyvolává aktivní odpor, agresi a pomstychtivé tendence.

- Jsou děti, které se bouří, ale ani nebouří, ale hledají si vlastní cestu, jak se z tvrdého obklíčení vyprostit. Možností je hodně, ale většinou volí špatně – podvod, lsti, tajné plány nebo tajné spolky. Jde zkrátka o uspokojování vlastních potřeb samostatnosti a svobody nečestnou oklikou.

Naopak, autoritativní vedení, které dává dítěti oporu a životní jistotu, které dává jasné i dostatečně volné hranice, takové vedení vysloveně pomáhá právě těm dětem citlivým a úzkostným, jež jsou jinak trvale vydány napospas různým stresům. Dětem odolnějším či samostatným ukazuje směr, po kterém mohou jít už samy dál. Mají vzory, které mohou následovat.

Liberální výchova ve své krajní podobě postihuje nejvíce děti úzkostné, citlivé. Tam kde není řád, kde si dítě může dělat, co chce, tam také platí, že se musí neustále k něčemu odhodlávat a pro něco rozhodovat. A pokud má jednou něco volit, většinou to znamená, že se musí něčeho jiného vzdát. Toto je pro většinu dětí taková zátěž, že ji prostě neunesou a ocitají se ve stresu a podobně jako ty z opačného konce výchovných praktik. Mají sice bezbřehou volnost, ale šťastnější být nemohou. Jsou naopak nespokojenější, nestálejší či zmatenější. Samy potom hledají nějaký pevný bod, o který se mohou opřít. Ani pro děti samostatnější a odolnější není tato krajní povolnost požehnáním. Bez vedení se mnoho dětí stává „svévolnými“. Samy v sobě nejsou vůbec šťastnější a spokojenější než jiné. Těmto jiným dětem se stávají odpuzující hrozbou. Těžko nacházejí přátele (Matějček, 2000).

6.2 Kladení nároků na dítě/člověka v dospělosti:

Na děti, které jsou vychovávány liberálním stylem výchovy, často nebývají kladeny žádné nároky. Vše se jim podřizuje. Však potřeba nároků, vědomí, že dítě nemůže dělat jen to, co se mu líbí, by mělo být nezbytnou součástí výchovy.

Nárok je jistou formou požadavků. Každý z nás se s tím v životě setkává téměř denně. Člověk nedělá vždy jen to, co se mu líbí a co dělat chce, ale častěji je postaven do situací, že určité činnosti dělat musí i když se mu to zrovna nelíbí. Na člověka jsou kladeny nároky

prakticky každodenně, ať již explicitně vyslovené třeba našimi nadřízenými, nebo jen vyplývající z konkrétních situací. Navykne-li si dítě, že je středem pozornosti a že vše vychází z jeho přání a zájmů, nebude schopno tyto nároky, které klade sám život a na něž nebylo od dětství připravováno, přijmout. Jistě ne všichni v jeho okolí budou chtít uznávat, že právě on má být středem světa. Většinou pak vzniká stav, tzv. naučená bezmocnost. To přináší do života daného jedince mnoho životních konfliktů, ale většinou i trvalý stres a z něj vyplývající vnitřní neklid, neuspokojení i nervovou labilitu. Rodiče, kteří volí tento výchovný styl, si tak mnohdy neuvědomují, že svému dítěti škodí. Duševní komfort z dětství, kdy se všichni podřizovali jeho potřebám a zájmům, vede ve většině případů k rozčarování a duševnímu diskomfortu v dospělosti (Pelikán, 1997).

6.3 Liberální výchova může velmi snadno sklouznout k rozmazlování dítěte.

Příčin proč rodiče své děti rozmazlují, může být mnoho. Například proto, že mají jediné dítě, do kterého vkládají velkou naději, nebo se jedná o rodiče, kteří se během svého dětství museli mnohého odříkat a nyní by chtěli, aby se jejich dítě mělo lépe. Pak se jim dítě stane životním obsahem, které má dosáhnout toho, co se rodičům nepodařilo. Rodiče, kteří mají na své děti málo času, by chtěli tento nedostatek příliš snadno vynahradiť velkým množstvím dárků a různými ústupky. Toto vždy vede k nesprávnému uspokojení, které dítěti nijak neprospívá. Pokud své děti opravdu milujeme a přejeme jim jen dobré, musíme se vyvarovat toho, abychom je rozmazlovali.

Dětem, jejichž rodiče plní každé přání dříve, než je vůbec vysloví, budou nevděčné. Jsou svým způsobem vedeny k tomu, aby si myslely, že mají právo na všechny věci. Pokud své děti přehnaně zahrnujeme hmotnými věci, má to za následek nudu a omrzelost. Dítě v hračkách nevidí žádnou hodnotu, tak je bez rozmyslu ničí. Dítěti tím vlastně nedopřáváme žádnou radost, když je na splnění jeho přání nikdy nenecháme ani chvíli čekat.

Rozmazlené dítě je labilní. Touto výchovou je vlastně nuceno k tomu, aby bylo slabé a neschopné vypořádat se s těžkostmi a s napětím v životě. Dítě se rozmazluje a ztrácí chuť k životu také tehdy, když mu rodiče odstraňují z cesty všechny nepříjemné věci. Dítě by se

doma mělo naučit zvládat napřed malé obtíže. Musí se naučit nést odpovědnost za své jednání. Rozmazlené děti nejsou dostatečně připraveny na život.

Stejně jako dospělí, tak i děti by měly mít určitou odpovědnost. Pokud se naučí jednat zodpovědně a nést důsledky, rozvíjí se tím jejich zdravé sebevědomí a důstojnost, což budou později velmi potřebovat k tomu, aby mohli být duševně zdravými dospělými lidmi.

V rodinách s liberálním stylem výchovy, může docházet až k určitému nevšímání si dítěte, k nezájmu o jeho osobu. Rodiče jsou buď vytíženi prací a nemají na dítě čas nebo je jim výchova dítěte prakticky „jedno“.

Děti, kterých si nikdo nevšímá, které nezažívají emocionální podporu a blízkost, si brzy začnou připadat opuštěné, zanedbávané a bezmocné. Kontakt se jim daří navázat je nepříjemným, negativním chováním. Tehdy jsou konečně středem pozornosti. Dost paradoxně jsou pro ně tresty zážitkem blízkosti, jakkoli je to zážitek trpký a plodící v dítěti pocity poraženectví a ponížení, od nichž není daleko k fantaziím o pomstě a odplatě. Dítě od rodičů a pedagogických pracovníků vyžaduje potrestání, aby v nich mohlo budit pocit méněcennosti: „Jsi špatná matka!“, „Dokážeš jen trestat!“ apod. Dítě, které je trestáním ponižováno a zbavováno sebedůvěry, nedokáže konstruktivně řešit problémy. Přesvědčilo se přece, že jakmile se chová pozitivně a jedná konstruktivně, nikdo si ho nevšímá, není středem pozornosti.

A jsou také děti, které konstruktivně spolupracují – ale ne proto, aby se prokázala jejich samostatnost a sebevědomí. Mnohé děti se totiž chovají konstruktivně jen proto, aby získaly pochvalu a uznání. Takový postoj vede jedině k tomu, že neprovádějí to, k čemu je vede vlastní přesvědčení, ale to, čím se mohou zalíbit druhým (Schwengelerovi, 1993).

Dalo by se říci, že vhodným řešením je zlatá „střední cesta.“ Ale i u této možnosti si musíme dát pozor. Je důležité dítě dobře znát a rozumět mu. Je nutné chovat se ve své vychovatelské roli tak, aby to odpovídalo jeho zájmům či charakteru. Rodič by si měl vytvořit představu o tom, kam a k čemu by rád svým působením dítě dovedl. Měl by poznat jeho schopnosti a možnosti, dávat dobrý pozor, protože dítě nejčastěji samo naznačí, ukáže a svým způsobem řekne, co potřebuje (Matějček, 2000).

7 Tělesné tresty a práva dětí

V následující kapitole bych ráda zmínila důležité listiny a zákony týkající se práv dětí. Nejpodrobněji zde rozepisuji Úmluvu o právech dítěte. Zmiňuji zde pouze několik článků. Dále se zmíním o Deklaraci práv dítěte. Za nejdůležitější zákon v České republice považuji Zákon o sociálně právní ochraně dětí.

7.1 Úmluva o právech dítěte

Byla přijata v New Yorku 20. listopadu 1989. Pro ČSFR vstoupila v platnost dne 6. února 1991. Tato platnost přešla 1. ledna 1993 na oba nástupnické státy.

Čl. 1

Dítětem se rozumí každá lidská bytost, mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu není zletilosti dosaženo dříve.

Čl. 2

Státy, které jsou smluvní stranou Úmluvy o právech dítěte (dále jen státy), se zavazují respektovat a zabezpečit práva stanovená touto úmluvou každému dítěti nacházejícímu se pod jejich jurisdikcí bez jakékoli diskriminace.

Čl. 3

Zájem dítěte musí být vždy předním hlediskem při kterékoliv činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními či zákonodárnými orgány.

Čl. 6

Každé dítě má přirozené právo na život.

Čl. 7

Každé dítě má ihned po narození právo na jméno, státní příslušnost, a pokud je to možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.

Čl. 8

Respektovat právo dítěte na zachování jeho totožnosti, včetně státní příslušnosti, jména a rodinných svazků.

Čl. 9

Aby dítě nesmělo být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, ledaže příslušné úřady na základě soudního rozhodnutí a v souladu s platným právem a v příslušném řízení určí, že takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte.

Čl. 11

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí opatření k potírání nezákonného přemísťování dětí do zahraničí a jejich nenavracení zpět.

Čl. 16

Žádné dítě nesmí být vystaveno svévolnému zasahování do svého soukromého života, rodiny, domova.

Čl. 18

Státy vynaloží veškeré úsilí k tomu, aby byla uznána zásada, že oba rodiče mají společnou odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Rodiče, nebo v odpovídajících případech zákonní zástupci, mají prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte.

Čl. 19

Státy činí všechna potřebná zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k ochraně dětí před jakýmkoli tělesným či duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním během doby, kdy jsou v péči rodičů, zákonných zástupců nebo jakýchkoli jiných osob starajících se o dítě.

Čl. 20

Dítě trvale nebo dočasně zbavené svého rodinného prostředí nebo dítě, které ve svém vlastním zájmu nemůže být ponecháno v tomto prostředí, má právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem.

Čl. 24

Státy uznávají právo dítěte na dosažení nejvýše dosažitelné úrovně zdravotního stavu a na využívání léčebných a rehabilitačních zařízení. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, usilují o zabezpečení toho, aby žádné dítě nebylo zbaveno svého práva na přístup k takovým zdravotnickým službám.

Čl. 27

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo každého dítěte na životní úroveň nezbytnou pro jeho tělesný, duševní duchovní, mravní a sociální rozvoj.

Čl. 29

Státy se shodují, že výchova dítěte má směřovat k:

- a) rozvoji osobnosti dítěte, jeho nadání a rozumových i fyzických schopností
- b) výchově zaměřené na posilování úcty k lidským právům a základním svobodám
- c) výchově zaměřené na posilování úcty k rodičům dítěte, ke své vlastní kultuře, jazyku a hodnotám

Čl. 31

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na odpočinek a volný čas, na účast ve hře a oddechové činnosti odpovídající jeho věku, jakož i na svobodnou účast v kulturním životě a umělecké činnosti.

Čl. 32

Státy uznávají právo dítěte na ochranu před hospodářským vykořisťováním a před vykonáváním jakékoli práce, která může být pro něho nebezpečná nebo mu může bránit v

jeho vzdělávání, nebo která by škodila zdraví dítěte nebo jeho tělesnému, duševnímu, duchovnímu, mravnímu či sociálnímu rozvoji.

Čl. 34

Státy se zavazují chránit dítě před všemi formami sexuálního vykořisťování a sexuálního zneužívání. K zabezpečení tohoto práva státy přijímají nezbytná vnitrostátní, dvoustranná a mnohostranná mezinárodní opatření k zabránění:

- a) svádění nebo donucování dětí k jakékoli nezákonné sexuální činnosti
- b) využívání dětí k prostituci
- c) využívání dětí v pornografii

Čl. 35

Státy přijímají všechna opatření k zabránění únosů dětí, prodávání dětí a obchodování s nimi za jakýmkoli účelem a v jakékoli podobě.

Čl. 36

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, chrání dítě před všemi ostatními formami vykořisťování, které jakýmkoli způsobem škodí blahu dítěte.

Čl. 37

Státy zabezpečí aby:

- a) žádné dítě nebylo podrobeno mučení nebo jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.
- b) žádné dítě nebylo nezákonně nebo svévolně zbaveno svobody. Zatčení, zadržení nebo uvěznění dítěte se provádí v souladu se zákonem a používá se pouze jako krajní opatření.
- c) s každým dítětem zbaveným svobody bylo zacházeno s lidskostí a s úctou k vrozené důstojnosti lidské bytosti a způsobem, který bere ohled na potřeby daného věku.

d) každé dítě zbavené svobody mělo právo okamžitého přístupu k právní nebo jiné odpovídající pomoci.

Čl. 39

Státy činí všechna nezbytná opatření k podpoře tělesného i duševního zotavení a sociální reintegrace dítěte, které je obětí jakékoli formy zanedbání, využívání za účelem finančního obohacování, zneužívání, mučení nebo jiné jakékoliv formy krutého, nelidského či ponižujícího zacházení, trestání anebo ozbrojeného konfliktu. (www.stopdetskepraci.cz).

7.2 Deklarace práv dítěte

Deklarace práv dítěte byla přijata 20. listopadu 1959 Valným shromážděním OSN v New Yorku. Je předchůdkyní Úmluvy o právech dítěte. Dle Deklarace práv má dítě např. práva na:

Od narození na jméno a na státní příslušnost.

Požívat výhod sociálního zabezpečení.

Na přiměřenou výživu, bydlení, zotavení a lékařskou péči.

Vyrůstat v péči svých rodičů, kteří jsou za ně odpovědni.

Nárok na vzdělání, které má být bezplatné a povinné.

Má mu být poskytována výchova, která pomáhá zvýšit jeho všeobecnou kulturní úroveň a umožní mu na základě stejných příležitostí rozvíjet jeho schopnosti, úsudek a smysl pro morální a sociální odpovědnost.

Dítě má být chráněno před všemi formami nedbalosti, krutosti a vykořisťování.

Dítě musí být chráněno před činy, jež by mohly podporovat rasovou, náboženskou nebo jakoukoli jinou formu diskriminace. (www-helcom.cz).

7.3 Sociálně-právní ochrana dětí

zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Sociálně právní ochrana je vymezena v § 1 jako:

- a. ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- b. ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění
- c. působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,

hlavní principy právní úpravy sociálně právní ochrany dětí:

- Předním hlediskem poskytování sociálně-právní ochrany dětí je nejlepší zájem, prospěch a blaho dětí.
- Poskytuje se všem dětem bez rozdílu, bez jakékoliv diskriminace
- Poskytuje se bezplatně.
- Poskytuje se všem nezletilým dětem mladším 18 let, pokud zletilosti nenabýly dříve.
- Stát je odpovědný za ochranu dětí před tělesným nebo duševním násilím, za ochranu jejich zdravého vývoje z hlediska fyzického, psychického a mravního.
- preventivního působení na rodinné vztahy, jsou-li zasaženy tak, že přichází v úvahu působení veřejné moci.
- Důraz sociálně právní ochrany je také položen na ochranu dětí před sociálně patologickými jevy (prevence rizikového vývoje dětí a minimalizace důsledků působení sociálně patogenních vlivů).
- Orgánům sociálně-právní ochrany dětí se ukládá povinnost sledovat výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Cílem sledování je dodržování práv dětí a zda trvají důvody pro pobyt dítěte v zařízení a jak se vyvíjejí vztahy mezi rodiči a jejich dětmi.
- Cílem sociálně-právní ochrany dětí je také sanace rodin.

V zákoně o sociálně právní ochraně dětí jsou upravena jen některá opatření směřující k ochraně dětí, další jsou obsažena v řadě právních předpisů, které se vždy věnují specifické oblasti. Těmi předpisy jsou např.:

- Zákon č. 94/1963 Sb. Zákon o rodině
- Zákon č.99/1963 Sb.Občanský soudní řád.
- trestní zákon.
- trestní řád.
- zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže., ve znění pozdějších předpisů.

- zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy, ve znění pozdějších předpisů. (www.mpsv.cz).

8 Je tedy vhodnější liberální nebo autoritativní výchova?

Nejdůležitějším činitelem ve výchově dítěte je jeho rodina. Hlavní je otázka přijetí do rodiny, zda je milované a je o něj pečováno, či je odmítané a nechtěné. Neméně důležitým faktorem jsou základní péče, ochrana a jistota. Model, který je v rodině dítěti poskytován si jedinec později přenesení do své vlastní rodiny. Dostane-li se mu pozitivních hodnot, je pravděpodobné, že i v dospělosti bude tyto hodnoty a výchovné vzorce uplatňovat ve své rodině. Je tedy žádoucí, aby rodiče vychovávali dítě s láskou a určitým respektem k jeho vlastní osobě.

Čím by měla rodina být? Zajisté zdrojem hodnot a morálky. Mezi nejdůležitější hodnoty patří respekt k druhým, tolerance a úcta k člověku samému.

Co by se mělo dítě v rodině naučit? Základní znalosti, dovednosti a postoje při navazování mezilidských vztahů. Rozvíjet strategie, jimiž se později řídí při řešení závažných situací. Je jen na rodičích, co si s sebou odnese do života. Zda pozná lásku, ochranu a bezpečí, nebo krutost, bolest a odmítání.

V rodině dochází k uspokojování biologických a psychických potřeb. Zaměřme se na psychické. Dítě by mělo být vychováváno s vědomím, že ho rodiče mají rádi, že ho milují. Emocionální vazba by ovšem měla být vzájemná. Tak jako rodiče milují své děti, tak i děti milují své rodiče. Pocit uspokojení by měli pociťovat obě strany. Tedy nejen rodiče uspokojují potřeby svých dětí, ale i děti uspokojují psychické potřeby svých rodičů. Tam, kde jsou ve výchově uplatňovány těžké tělesné tresty, bývá uspokojování psychických potřeb narušeno.

Co se autoritativní výchovy týče, negativní projevy bývají často projevem selhání rodičů.

Pokud je jeden z rodičů, nebo oba agresivní, mají problémy s alkoholem atd., mohou své děti trestat za účelem vybití vlastní zlosti. Mstí se za svůj vlastní neúspěch, za svá selhání. Dítě žije v nejistotě, protože cokoli udělá je špatně. Stres se významně podílí na rozvoji mnoha onemocnění, jako např. vředy. Selhání může být i následkem nesplnění určité představy ve výchově, kterou si rodič vysnil. Každý si představuje, že bude mít dokonalou rodinu, milujícího manžela nebo manželku a nádherné, úspěšné děti. Co když se ale takové

sny nesplní? Nikdo nežije v ideálním světě. Nikdo nemá dokonalou rodinu, zaměstnání, život. Pokud dítě nesplňuje ideál, který si rodiče vysnili, může dojít k násilí. Dítě nedosahuje takových výsledků ve škole, jaké by si rodiče přáli. Začnou na něj tedy klást přehnaně vysoké nároky. Za špatné známky mohou přicházet tresty, které mají dítě přimět k většímu výkonu, ale opak bývá pravdou. Dítě přetížení ventiluje např.: agresivitou, zvýšenou nemocností, ztrátou motivace („...to stejně nemůžu zvládnout a doma mě stejně zase zbijí, tak se ani nebudu pokoušet“) Každý rodič má při výchově svých dětí určité cíle. Je však nezbytné zvážit jsou-li tyto cíle reálné a dítě nepřetěžují. Častým příkladem těchto přehnaných rodičovských ambicí je věta typu: „ Až synek vyroste, bude z něj úspěšný právník, jako jsem já“

Mnohokrát jsem v této práci zmínila otázku pravidel ve výchově. V každé rodině musí být jasně dána. Toto téma považuji za velice důležité, protože např. v liberálním stylu výchovy většinou pravidla úplně chybí. Pokud rodiče učí děti pravidlům, která jsou pro výchovu nezbytná, učí je i zodpovědnosti. Od základních a až po ty, které nás budou provázet do dospělosti formou zákonů. Dítě musí mít nastavená pravidla a hranice, které nesmí překročit. Úlohou rodiče je nastavit pravidla a míru respektu jednoznačně, srozumitelně a laskavě. Jednota rodičů je více než na místě. Často v rodinách dochází k dvojí výchově - matka x otec - jeden dovolí, druhý zakáže. Pro dítě nastává zmatek. Neumí si s ním samo poradit. Následkem je stresová situace pro obě strany. Kvalita vztahu mezi otcem a matkou hraje ve výchově velmi důležitou roli.

Pokud dítě pravidla porušuje, z důvodu, že jim nerozumí, nemělo by být trestáno. Na místě je zvolit jasné a srozumitelné vysvětlení, čeho se od něj očekává a proč. Od drobných povinností v dětství, až po dodržování zákonů v dospělosti. Jiný případ je, porušuje-li dítě pravidla úmyslně. Nenaučí-li se zodpovědnosti v dětství, těžko ji od něj můžeme očekávat v budoucím životě. Rodiče musí stát pevně na svém, pokud chtějí dosáhnout poslušnosti dítěte. Ve chvíli ztráty autority, často křičí a uchylují se k tělesným trestům.

Tělesné tresty mají pro děti nedozírné následky. Poranění fyzické (modřiny, šrámy atd.) většinou postupem času odezní. Zůstává však poranění psychické. Každodenní vystavování bolesti působené jeho nejbližšími způsobuje ta nejhlubší psychická poranění. Tělesné tresty a celkově násilí v rodině má mnoho dalších nebezpečných následků. Jedním z nich je

transgenerační přenos. Zážitky z primární rodiny se odráží v budoucím životě. Často dochází k dalšímu fyzickému násilí, osvojení negativního vzorce chování („problémy se řeší násilím“). Ve chvíli, kdy nastanou výchovné problémy u dalších potomků, jsou řešeny též násilím. Nezřídka se jedná o druh pomsty („já jsem byl trestán, oni budou taky“). Zlost, pocíťovanou vůči rodičům za způsobené utrpení a bolest, si jedinec nyní kompenzuje na vlastních potomcích. Dítě se pro něj stává nástrojem vybití bolesti, zlosti a vzteku uzavřeného od dob jeho dětství. Další generace tak bude vyrůstat ve stejném, negativním, násilném prostředí, které je plné zlosti, křivdy a utrpení. Není podmínkou, že týrané děti, budou ve své budoucí rodině přistupovat k výchově stejným způsobem. Nemusí nutně dojít k transgeneračnímu přenosu, ale je velké riziko, že se tak stane.

K dalším následkům tělesného týrání patří strach, který můžeme přiřadit i k důsledkům liberální výchovy. U liberální výchovy můžeme o strachu hovořit, cítí-li dítě nejistotu. Obává se lhostejnosti, nezájmu ze strany rodičů. Dostává tolik volnosti, až začíná pochybovat, zda o něj rodiče vůbec mají zájem. Je tedy pravděpodobné, že se na sebe bude snažit upoutat pozornost. Existují dva druhy. Dítě na sebe klade přehnané nároky (snad si rodiče všimnou, že jsem opravdu dobrý), nebo častěji zlobení - tím snadněji upoutá pozornost rodičů.

Dalším důsledkem fyzických trestů je stres. Dítě žije v neustálém napětí, za co bude potrestáno. Mnohokrát jsou děti trestány za malé prohřešky, nezřídka z rozmaru rodičů. Způsob zvládání stresových situací je u každého jedince individuální.

Tělesné tresty celkově ovlivňují osobnost dítěte. Tyto děti mohou být neempatické, kruté a necitlivé, neschopné soucitu. Touha po pomstě a potřeba vybití zloby může způsobovat problémy v sociální oblasti. Těžko se začleňují mezi své vrstevníky (např.: svou zlobu a nenávisť si vybíjejí na nich). Bývají v kolektivu neoblíbené, což jejich agresivitu ještě zvyšuje. Takovými dětem se velmi těžce daří rozvíjet mezilidské vztahy. Tělesné tresty celkově snižují kvalitu života člověka.

Pod tělesným trestem si každý rodič představí něco jiného. Pro někoho je to políček, pro jiného plácnutí přes zadek. Pro některé rodiče je nemyslitelné vychovávat dítě bez trestů „Škoda rány, která padne vedle.“

Na druhou stranu jsou rodiče, pro které je nemožné své dítě uhodit. Své dítě nejen že neuhodí, ale ani neokřiknou, pokud svým chováním omezuje sebe i ostatní. Neusměrní jeho chování v případě nevhodných projevů. Vychovávají ho liberálně – dítě se prakticky vychovává samo. Samo se má rozhodovat, samo ví, co je pro něj dobré. Pokud je dítě na matku či otce drzé, křičí nebo se vzteká, je to projev přirozeného růstu. Dítě nám svobodně dává najevo, že se mu něco nelíbí, že s něčím nesouhlasí a na to má přeci plné právo. Liberální výchova spočívá v samostatném rozhodování. Dítě samo volí, co je pro něj vhodné, má naprostou volnost. Nikdo mu nic nepřikazuje, nezakazuje. Nikdo mu neposkytuje žádné vedení, což je pro dítě zátěží. Pokud se má rozhodovat mezi dobrým a špatným, nelze předpokládat, že pokaždé zvolí to správné. Nejsou na něj kladeny žádné nároky. Prakticky nic nemusí, což představuje do budoucna velkou přítěž (jednou bude muset do práce). V rodině je na prvním místě jeho zájem. Něco chce? Dostane to. Nechce něco dělat? Nemusí. Vystává tedy otázka, jak se bude takové dítě vyrovnávat s pozdější zátěží a jak bude přistupovat k druhým. V mezilidských vztazích bude mít velké problémy, když se dostane mezi lidi, kteří „nebudou skákat, jak on píská“ - nebude středem pozornosti. Jen velice těžko bude hledat přátele, jelikož na své okolí bude působit rozmazleným dojmem.

Velkou kapitolou ve výchově dětí, je předávání hodnot. Zastávám názor, že děti z liberálních rodin často hodnoty postrádají. Žijí ve světě, kde nic nemusí. Nemají zodpovědnost. Vše se jim podřídí. Zmíním asi nejznámější příklad – kapesné. Dítě, které vyrůstá v rodině, kde fungují určitá pravidla a hodnoty, kde se svět netočí kolem něj, má jistě k věcem kolem sebe jiný vztah, než dítě, které dostane vše, na co si vzpomene. Dítě, které dostává kapesné za určitých podmínek (chová se slušně, nezlobí, má dobré známky atd.) ho dokáže ocenit. Ví, že je to odměna a že jistě není rozumné takto získané finance utratit „za každou hloupost“. V opačném případě dítě nezná hodnotu peněz. Ví, že když peníze nemá, stačí říci rodičům a ti mu je vždy dají. Liberální výchova je často totožná s rozmazlováním. Takto vychovávané dítě si jen stěží vytvoří hodnoty. A nemám na mysli pouze hodnoty materiální, ale je důležité vážit si nejen věcí, ale i lidí ze svého okolí. Úcta a respekt k druhým lidem je jedním ze základních symbolů pozitivní a správné výchovy. Lidé, kteří vědí, co je poctivost, věrnost nebo mírumilovnost žijí jistě plnohodnotnějším životem, než lidé sobečtí, nespolehliví nebo nenávistní. Takový lidé bývají společností spíše odmítáni. Těžko se začleňují a mívají problémy se sociálními kontakty.

O zanedbávání můžeme hovořit v případě přehnané liberální výchovy, kdy rodič svému dítěti nedává žádný směr, kdy ho nechává plně se rozhodnout, kudy se bude ubírat. Některé děti si vysní svou budoucnost v určité profesi a stojí si za svým bez ohledu na to, zda tomu odpovídá jejich nadání či školní výsledky. V takových situacích by jistě bylo správné, aby se rodiče své děti pokusili nasměrovat jinudy. Zde však může dojít ke střetu zájmů, jelikož v liberálně fungující rodině je odpovědnost na dítěti. Jak již bylo řečeno, dítě ví, co je pro něj nejlepší. Dělá, co chce, co uzná za vhodné. Je mnoho případů, kdy mají jedinci dostatečné dispozice, jsou ambiciózní, snaživí a dosáhnou svého. Bohužel není tomu tak v každém případě. Nechá-li rodič dítě za každou cenu prosadit svou vizi, ačkoli k tomu jeho dispozice neodpovídají, riskujeme jeho pozdější neúspěch, stres a selhání. Tyto děti mohou být v budoucím životě velmi nešťastné. Dítě je vychováváno od narození po jeho dospělost. Rodič by tedy měl být vychovatelem a později rádcem ve všech jeho životních etapách.

Před pár měsíci jsem byla svědkem situace, kdy se dítě chovalo poněkud liberálním způsobem:

Byla jsem v létě u vody. Kousek ode mě seděla matka s dítětem, asi pětiletým chlapcem. Bylo pozdní odpoledne a matka chtěla jít domů. Řekla tedy chlapci, ať se začne oblékat, že odcházejí. Chlapec samozřejmě nechtěl. Začal křičet a vztekat se. Matka ho nechala být, neokřikovala ho ani nijak neuklidňovala. Vzala ručník a začala ho utírat a oblékat. V tu chvíli jí chlapec dal políček. Matka nereagovala. Dál chlapce oblékala a pak s ním odešla. Soudím, že to byla situace, kdy by bylo vhodné, chlapce okřiknout a vysvětlit mu, že jeho chování je nepřijatelné a nic podobného si nesmí dovolovat. Během léta jsem je viděla ještě mnohokrát. Chlapec se vždy choval stejně. Pokud něco chtěl, začal křičet na matku. Matka se na něj usmívala, culila a smála se. Patrně v něm vidí roztomilého kloučka, který prostě umí říct, co potřebuje a co se mu nelíbí. Jak jsem je pozorovala, přišlo mi na mysl, jak se chlapec bude ke své matce chovat za deset let. Kam tento styl výchovy povede? Chlapec si bude dovolovat čím dál více. Ví, že křik a vztek funguje. Matka mu vždy vyhoví. Jak tomu ale bude v dospělosti? Je téměř nulová pravděpodobnost, že každý udělá to, co si chlapec usmyslí. V budoucnu bude mít velké problémy.

Zkrátka, dítě potřebuje, aby ho rodiče učili, co je správné a co ne, co si smí a nesmí dovolit. Je nutné, aby rodiče své děti VYCHOVÁVALI. Výchovným stylem přehnaně liberálním toho nelze dosáhnou. Co může vyrůst z dítěte, které křičí na rodiče, nadává jim a bez problému jej uhodí? Slušný člověk asi ne. Nezastávám názor, že liberální výchova je ve všech směrech špatná. Dochází-li však do krajnosti, je to rázem podobné zlo, jako výchova autoritativní. Záměrně neříkám stejné, ale podobné. Autoritativní výchova, kde jsou tělesné tresty běžnou součástí života dítěte, je zlem daleko horším. Tělesný trest představuje bolest, kterou dítě musí snášet každý den. Zažívat bolest od nejbližších lidí, které miluje, je to nejhorší, co může dítě v životě potkat. Stává se, že rodičům „ujede ruka“ a své dítě uhodí. Dítě neposlouchá, je nevladatelné, k tomuto mohou mít rodiče mnoho jiných starostí. Než však dospělí dítě uhodí, měl by mít na paměti pocity, které v dítěti tento čin zanechá. Pakliže se k tělesnému trestu uchýlí, je po té nezbytné si situaci s dítětem v klidu vyjasnit. Vysvětlit, proč k trestu došlo a znovu ho ujistit o své lásce. Dítě totiž cítí bolest a zároveň ponížení. Trvají-li tělesné tresty již delší dobu, dítě si může začít chování rodičů racionalizovat. Svě rodiče miluje, oni jistě mají důvod, proč se k němu tak chovají. Chování rodičů může začít ospravedlňovat (jsem špatný, já můžu za to, že se maminka s tátínkem trápí). Postupem času uvěří, že si toto chování zaslouží a začne samo sebe nenávidět.

Jaký je tedy vhodný způsob výchovy? Myslím, že neexistuje žádný universální návod, jak vychovávat dítě. Dítě by nemělo zažívat pocit strachu, bolesti nebo odmítání a lhostejnosti. Mělo by být vychováváno s láskou, úctou a respektem k jeho osobě. Dítě potřebuje mít ve svých rodičích autoritou, která ho povede, ukáže správný rodinný model, poskytne hranice a pravidla a konečně dá pocit bezpečí, lásky a spokojenosti.

9 Kazuistiky

V následující části diplomové práce popisují tři příběhy dětí. Dva jsou z rodin, kde se vyskytovaly tělesné tresty, a třetí popisuje liberální styl výchovy.

V první kazuistice popisují čtrnáctiletého Adama, kterého začal otec fyzicky trestat, když chodil na základní školu. Otec trestal Adama především za špatné známky. Byl ho nejčastěji vařečkou nebo opaskem. Málo kdy ho uhodil rukou. Postupem času začal mít otec na Adama čím dál větší nároky. Chlapec se musel učit několik hodin denně. Policii ČR na chlapce upozornila lékařka, která viděla, že má chlapec na těle modřiny. Chlapec byl umístěn do Klokánku. Proti otci bylo zahájeno trestní stíhání.

Ve druhé kazuistice popisují sedmnáctiletého Martina, který sám požádal o pomoc svého učitele, z důvodu fyzického týrání nevlastním otcem. Martinova matka žije s přítelem Pavlem, který je již několik let nezaměstnaný. Oba mají problémy s alkoholem. Časem začal Pavel Martina fyzicky týrat. Mnohokrát napadl i jeho matku. Policii ČR kontaktovala třídní učitelka a Martin byl umístěn do Klokánku. Proti Pavlovi bylo zahájeno trestní stíhání

Ve třetí kazuistice popisují pětiletého Petra. Kazuistika je psaná podle mé kamarádky. Týká se liberální výchovy. Matka vychovává Petra velmi liberálně a zároveň se o něj až přehnaně bojí. Nechce dovolit, aby ho kdokoliv hlídal, ani jeho vlastní babička. Chlapec je na matku velmi fixovaný. V této kazuistice popisují několik situací, které jsem osobně s malým Petrem a jeho matkou zažila.

9.1 Adam

Adam se narodil v roce 1998. Do Klokánku byl přijat v roce 2009 z důvodu fyzického týrání svým otcem.

Adamova matka Aneta je vyučená prodavačka. Po zdravotní stránce je v pořádku. Adamův otec Milan je vyučený automechanik. V nedávné době přišel o zaměstnání. V současné době nemůže najít práci. Adam má staršího bratra, který je již plnoletý a má svou vlastní rodinu. Adam má prarodiče, které má moc rád. Má s nimi velmi dobrý vztah.

Otec začal Adama bít, když chodil na základní školu. Fyzické trestání začalo krátce po tom, co Milan přišel o práci. K fyzickému trestání docházelo nejčastěji poté, když Adam přinesl ze školy špatnou známku. Otec to zdůvodňoval tím, že chce, „aby z Adama něco bylo“. Když přinesl svou první špatnou známku, otec se začal chovat agresivně. Začal chlapci vulgárně nadávat. Poté si sundal opasek a chlapce začal bít. Od té doby otec chlapce nutil, aby se denně učil. Nesměl chodit ven za kamarády, neměl prakticky žádné volno. Když přišel ze školy, musel ukázat Žakovskou knížku, aby otec zkontroloval známky. Pokud chlapec dostal špatnou známku, dostal „výprask“. Otec bil Adama nejčastěji vařečkou nebo opaskem. Málo kdy ho uhodil rukou. Matka se chlapce ze začátku zastávala, pak ale říkala, že to otec myslí dobře, že mu záleží na tom, aby se Adam dobře učil.

Otec měl na Adama čím dál větší nároky. Musel se učit několik hodin denně. Otec ho vždy pečlivě zkoušel. Musel číst mnoho knih a připravovat si látku navíc. Látku, kterou ve škole ještě ani neprobírali. Otec zadával Adamovi nepřiměřené úkoly, které chlapec nemohl splnit. Za jejich nesplnění následoval vždy tělesný trest. Na naučení určité látky měl časový limit. Musel se naučit z paměti učivo např. za hodinu. Poté ho otec vždy vyzkoušel. Protože byl chlapec stresovaný, látku se samozřejmě nenaučil. Následoval „výprask“ a nadávky. Otec chlapci nadával, že je hloupý a neschopný a že z něj nikdy nic nebude. Po každém výprasku za nesplnění úkolu, otec nařídil Adamovi, aby si látku znovu zopakoval.

Polici na chlapce upozornila praktická lékařka, která viděla, že má chlapec na těle modřiny. Na zádech a na ruce měl otisky od vařečky a opasku. Prarodiče Adama vypověděli, že o ničem neměli ani tušení. S rodinou se příliš nestýkají. Prarodiče pochází ze strany matky. Nikdy neměli Milana příliš v lásce. Potvrdili, že jsou ochotni si chlapce vzít

k sobě do péče. Mají ho moc rádi a mají s ním dobrý vztah. Proti otci bylo zahájeno trestní stíhání, byl obviněn z trestného činu týrání svěřené osoby.

V Klokánku potřeboval Adam na adaptaci delší dobu. Je klidný, nekonfliktní a vnímavý. V Klokánku si po čase našel kamarády. Má velmi rád babičku a dědu, kterým důvěřuje. Přál by si s nimi bydlet. Již se nechce vrátit k matce a otci. Otce se bojí.

Matka Adama nenavštěvuje příliš často. Není na tom finančně příliš dobře a dojíždění do Klokánku je pro ni finančně náročné. K chlapci se chová vřele. Když může, přinese mu malý dárek. Říká, že ho má ráda a ráda by si ho vzala zpět k sobě. Chlapec má ale strach z otce, proto chce zůstat u babičky a u dědy.

Prarodiče podali žádost o svěřeni Adama do pěstounské péče, které nakonec soud vyhověl. V současné době žije Adam s babičkou a dědou. Svou matku má rád, ale otce se bojí. Nechce se s ním stýkat.

Impulzem agresivního chování u otce je patrně ztráta zaměstnání. Náhle se začal extrémně zajímat o chlapcův prospěch ve škole. Je možné, že za ztrátou práce viděl své osobní selhání. Lidé si často říkají: „Kdybych se lépe učil, mohl jsem dopadnout lépe“. Je možné, že tedy nechtěl, aby jeho syn dopadl stejně. Snažil se chlapce donutit zlepšit svůj studijní výkon. Je jistě chválihodné, když se rodiče zajímají o své děti a snaží se jim pomáhat se školní přípravou, ale Adamův otec zacházel do extrémů. Chování Adamova otce přerostlo ve fyzické a částečně i psychické týrání.

9.2 Martin

Martin se narodil v roce 1995. V Klokánku je od roku 2010. Sám požádal o pomoc svého třídního učitele z důvodu fyzického týrání nevlastním otcem.

Martinova matka Irena je rozvedená. Martinův otec opustil rodinu, když mu byly dva roky. Martina porodila ve velmi mladém věku. Po základní škole nastoupila na odborné učiliště, kde po necelém roce ukončila studium. Její matka se s ní nestýká. Irena má dlouhodobé problémy se závislostí na alkoholu. Před pár lety se seznámila s Pavlem, se kterým začala krátce po seznámení žít. Pavel má také problémy s alkoholem. Již několik let je nezaměstnaný. Příležitostně hraje na automatech. Pavel s Martinem nikdy nenavázal blízký

vztah. Domů chodil často opilý. Martin uvedl, že doma bývaly často hádky. Pavel s Irenou se hádali často kvůli penězům a alkoholu. Pavel Irenu mnohokrát uhodil. Po hádce se Irena vždy (většinou opilá) schovala ve svém pokoji a brečela. Jednou přišel Martin dřív ze školy. Doma byl pouze Pavel, Martinova matka doma nebyla. Martin nechtěně rozbil skleničku s pitím. Pavel Martina chytil za vlasy a táhl ho po zemi. Odvlekl ho do pokoje, kde ho zbil. Martin uvedl, že od té doby jej Pavel bil častěji a častěji. Doslova řekl: „Byl mě za každou blbost“. Matka fyzickému týrání vždy jen přihlížela. Nikdy nezasáhla, Martina se nikdy nezastala. Pavel často bil Martinovu matku, pokud se jí Martin chtěl zastat, zbil i jeho. Po čase se Martin matky přestal zastávat. Začal chodit pozdě domů. Říkal, že doma je pořád křik.

Ve škole si třídní učitelka začala všimnout, že se s Martinem něco děje. Měl modřiny na obličeji i po těle. Několikrát vynechal tělesnou výchovu, aby se nemusel ve třídě převlékat. Martin se jí svěřil, že jeho matka často pije a její přítel ho bije. Třídní učitelka kontaktovala policii. Martin byl umístěn do Klokánku.

Matka se dostavila na policii pod vlivem alkoholu. Byla značně neupravená, ve špinavém oblečení. S policií nechtěla o ničem mluvit. O syna Martina příliš zájem nejevila, měla především strach o partnera Pavla, aby nešel do vězení. Proti Pavlovi bylo zahájeno trestní stíhání.

Martin je v Klokánku od roku 2010. Matka syna příliš nenavštěvuje. Dává mu za vinu, že je Pavel trestně stíhán. Jejich vztah je velmi komplikovaný. Martin má svou matku rád, ale nemůže jí odpustit, že se ho nikdy nezastala a že Pavlovi dovolila, aby jemu i jí ubližoval. Martin by rád poznal svého biologického otce. Věří, že s ním by mu bylo lépe.

Ve škole dosahuje spíše podprůměrných výsledků. Škola ho moc nebaví, protože příliš nerozumí tomu, co se učí. Matka mu s učením nikdy nepomáhala, nedohlížela na jeho přípravu do školy. Matka neměla ani přehled o tom, co se ve škole učí.

Po výchovné stránce je Martin bezproblémový. Touží po milující rodině. V Klokánku se adaptoval bez problému. Říká, že se mu zde líbí. Je to velmi hodný, klidný chlapec. K cizím lidem si udržuje spíše odstup. „Tety“ v Klokánku má moc rád.

Příčinou agresivního chování Martinova nevlastního otce byl patrně alkohol. Na alkoholu je závislá i Martinova matka, takže o chlapce nebylo příliš dobře postaráno. Pavel chlapce bil a matka Pavlovu chování pouze přihlížela. Na Pavlovi je patrně psychicky závislá,

protože i přes to, jak krutě se choval k jejímu synovi, má strach aby nešel do vězení. Svému synovi dokonce dává současnou situaci za vinu. Pro Martina by v současné době bylo nejvhodnější zůstat nějaký čas v Klokánku.

9.3 Petr

Petr se narodil v březnu roku 2007. Petrova matka Alena se vyučila dámskou krejčovou. Zhruba od patnácti let trpí psychickými problémy, trpí depresí a úzkostmi. Petra porodila ve 23 letech.

Petrův otec Miroslav pracuje u Policie ČR. Je mu 26 let. S matkou Petra žijí společně domácnosti, manželé ale nejsou. Alena otěhotněla v době, kdy hrozilo, že se jejich vztah ukončí. Dítě byl důvod, proč jsou nadále spolu.

Alena i Miroslav byli vždy vzorní rodiče. Chlapec měl vše – hračky, oblečení, stravu i řádnou péči. O chlapce se ale vždy více starala matka, než otec. Věnovala mu někdy možná až přehnanou péči. Chlapec si k ní vytvořil velmi silné citové pouto. Petrova babička (Miroslavova matka) Alenu kolikrát žádala, aby ji syna půjčila na víkend nebo třeba jen na odpoledne. Alena to vždy odmítla. Nechtěla, aby syna hlídala někdo jiný. Nebylo to ani možné, protože jakmile se od Petra jen trochu vzdálila (stačilo, aby šla do jiné místnosti v bytě), Petr dostal hysterický záchvat.

Když byly Petrovi asi dva roky, několikrát jsem Alenu navštívila. Začala jsem si všimnout, že Alena chlapce vychovává velmi liberálně. Za žádných okolností ho neokřikla. Nevysvětlila mu, že něco dělá špatně, že se něco nesmí atd. Seděli jsme u stolku a pili kávu, v tom malý Pět'a přiběhl a „rozplácl se“ na stůl a začal kolem sebe máchat rukama. Začala jsem chytat hrnky s kávou a čajem. Nádobí i s jídlem popadalo na zem. Naštěstí káva ani čaj se nevyliily a Petr se neopařil. Čekala jsem, co se bude dít, jestli Alena syna okřikne, ona se k mému údivu ale začala smát. Přišlo jí to velmi vtipné. Mně do smíchu příliš nebylo, ale říkala jsem si, že je ještě malý a víc jsem o tom nepřemýšlela. S Alenou jsme ještě chvíli poseděli a povídali si. Po chvíli se celá situace opakovala znovu. Petr přiběhl ke stolu a začal shazovat nádobí. Jídlo opět padalo na zem. Hrnky byly už prázdné, takže se chlapec nezranil. Čekala jsem, že tentokrát už Alena Petra okřikne, ale opět se nic nedělo. Tentokrát už mě to velmi zaskočilo.

Pokaždé, když jsem navštívila Alenu, opakovaly se podobné situace. Čím byl chlapec starší, tím byl větší „rošťák“. Chlapec si patrně mohl dělat, co chtěl, aniž by ho matka okřikla. Časem jsem Alenu navštěvovala méně a méně. Její způsob výchovy mi nebyl sympatický. Děti mám moc ráda, ale s malým Petrem jsem ztrácela trpělivost.

Před nedávnem jsem byla u kamarádky Jany a Alena s malým Petrem přišli také. Všechny se známe od základní školy. Seděly jsme v obývacím pokoji a pily kávu. Příjemně jsme si povídaly. Netrvalo však dlouho a Petr začal zlobit. Opět začal shazovat věci ze stolu. Neustále mi bral mobilní telefon, který jsem měla položený na stole, a hrál si s ním. Už jsem začínala být našťvaná, protože chlapec několikrát s telefonem mrštil o zem. Říkala jsme Aleně, že nechci, aby si s mým telefonem hrál, není to přeci hračka. Načež, Alena se na mě obořila s tím, že je přeci malý a není důvod, proč by si s telefonem nemohl hrát. Ať mu ho hezky půjčím. Já jsem odmítla. Tak chlapec začal běhat po obývacím pokoji. Začal otevírat skříňky a skleněné vitríny, kde byly velké ozdobné sklenice. Petr neváhal a začal je shazovat na zem. Bylo velké štěstí, že se žádná nerozbila a on se nepořezal. Alena vstala a sklenice posbírala. Petr se přesunul k jiné vitrínce a opakoval to samé. Alena za ním chodila a shozené předměty uklízela. Chlapce ale neokřikla. Nevysvětlila mu, že se na návštěvě lidé takto nechovají, že je to neslušné. Z celé situace měla legraci a říkala, že je Pět'a ohromně zvědavý, že moc rád zkoumá věci. Viděla jsem, že kamarádka Jana začíná být také našťvaná. Vstala jsem a odešla, protože jsem z celé situace začala být otrávená.

S kamarádkou Janou se scházíme pořád, ale už bez Aleny. Alena nechává výchovu Petra na něm samotném. Chlapec si prakticky dělá, co chce. Před dvěma lety měl začít chodit do mateřské školy. Je ale na matce tak fixovaný, že není možné, aby byl bez ní. Mnohokrát jsem jí říkala, že nedělá dobře, že by ho do školky měla dát, protože za pár let bude muset začít chodit do školy. Odloučení pro něj bude těžké a měla by ho na to začít připravovat. Alena však na rady okolí nedbá. V současné době je opět těhotná. Petr je zvyklý být středem zájmu rodičů. Obávám se, že po narození druhého dítěte pro něj bude těžké dělit se o pozornost se sourozencem. Také z tohoto důvodu vidím jako vhodné, začít s chlapcem chodit do mateřské školy. Velmi by mu prospělo strávit několik hodin týdně v dětském kolektivu. V mateřské škole již nebude středem pozornosti, protože paní učitelka musí veškerou svou pozornost rozdělit mezi všechny děti.

Na výše uvedených kazuistikách je patrné, že ani jeden z výchovných stylů není pro děti vhodný. Samozřejmě autoritativní styl výchovy se jeví jako horší varianta. Pokud je dítě tělesně trestané a pokud trestání zachází do extrémů, je to pro dítě kruté a bolestivé. Je to jistě horší, než pokud je vychovááno liberálně, nelze však jednoznačně říci, že liberální výchova je pro dítě vhodnější. Vhodný není ani jeden výchovný styl. Těžko říci, jaká výchova je pro dítě nejlepší. Osobně si myslím, že rodič by měl být svému dítěti především milující osobou, která mu dá lásku, bezpečí, pocit jistoty, ale zároveň bude pro dítě autoritou, kterou si nebude muset vydobývat násilím.

Závěr

Cílem této práce bylo vytvořit ucelený pohled na problematiku tělesných trestů, popsat roli rodiny ve výchově dětí, následky tělesných trestů a pocity dětí tělesně trestaných.

Diplomová práce se opírá o odbornou literaturu a zároveň je psaná formou kritického zamyšlení nad danou tematikou. Obsahuje srovnání autoritativní výchovy s výchovou protikladnou, tedy liberální.

V úvodní části se diplomová práce věnuje tělesným trestům z obecného a historického hlediska. Zvláštní pozornost je věnována kapitole týkající se rodiny, jakožto hlavního činitele výchovy dítěte – její nezastupitelná role ve vývoji dítěte. Tato kapitola obsahuje popis funkcí a poruch rodiny, výchovu a výchovné cíle, komunikaci v rodině, výchovná pravidla a zmiňuje též hodnoty ve výchově dětí. Další kapitoly jsou věnované důsledkům tělesných trestů, tělesným trestům z pohledu dětí i rodičů. Vzhledem k danému tématu, obsahuje diplomová práce i kapitolu s názvem Tělesné tresty v souvislosti se syndromem CAN, která obsahuje zamyšlení nad tím, kde končí tělesné trestání a kde již začíná tělesné týrání. Na závěr této práce jsou přiloženy tři kasuistiky popisující případy autoritativní a liberální výchovy. Devátá kapitola obsahuje samotné kritické zamyšlení nad tělesnými tresty a liberální výchovou.

Cílem této práce bylo odpovědět na otázku, zda je vhodnější liberální nebo autoritativní druh výchovy. Na základě výše popsaných situací, teorií, metod a vlastních zkušeností jsem došla k následujícímu závěru. Je patrné, že oba výchovné styly jsou ve své krajní podobě pro dítě naprosto nevhodné. Nelze se domnívat, že v případě liberální výchovy, jež neobsahuje tělesné trestání, jde o lepší výchovný styl. Liberální styl není zcela vhodný, jelikož liberální výchova v absolutním slova smyslu může mít nedozírně špatné následky, stejně jako autoritativní. Rodiče by ve výchově svých dětí měli zvolit takovou výchovu, která jejich dětem nejenže neublíží fyzicky, ale ani psychicky. V rodině by se každému dítěti měla dostávat základní péče, ochrana a jistota. Rodiče by svou výchovou měli jít dítěti příkladem. Měli by být pro dítě určitým vzorem, který si později přenesou do své vlastní rodiny. Rodina má pro dítě nezastupitelný význam, má být zdrojem morálky, hodnot, předkládá dítěti určitý obraz toho, jak by svět měl fungovat. Prostřednictvím rodiny vstupuje dítě do života. Je na rodičích, zda to bude svět plný lásky či bolesti a utrpení. Nesouhlasím ani s jedním výše popsaným výchovným stylem. Jak jsem již zmínila, oba dva výchovné styly jsou ve své krajní

podobě nevhodné. Jen stěží lze rodičům dát přesný návod, jak co nejlépe vychovávat své dítě. Nejvhodnějším řešením je patrně zlatá střední cesta. Nelze ve výchově používat tělesné tresty ani přehnanou volnost. Každé dítě by mělo být vychováváno s láskou, úctou a vzájemným respektem – vztah rodičů a dětí by měl být naplněn respektem z obou stran.

Cílem každé výchovy by mělo být vychovat děti zdravě sebevědomé, ohleduplné, zodpovědné a především šťastné.

Rodina s přítomností násilí, je problém celosvětový a měla by mu být věnována velká pozornost. Je důležité, aby se o této problematice hovořilo a ze strany veřejnosti byla projevena snaha tento problém řešit. Velkou úlohu v této rovnici hrají média. Je nutné, aby byla společnost o této problematice pravdivě informována a nezavírala před ní oči. Smyslem této práce je upozornit na tuto problematiku.

Seznam literatury

BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-392-5.

BECHYŇOVÁ, V., a kol., *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Praha: IREAS, 2007, ISBN: 978-80-86684-47-5.

ČÁP, J. *Psychologie vyučování a výchovy*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-534-3

DELAROCHE, P. *Rodiče nebojte se říkat NE*. 2. vydání, Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-347-5.

DUNOVSKÝ, J. *Rodina a její poruchy ve vztahu k dítěti*. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 1986.

DUNOVSKÝ, J., DYTRYCH, Z., MATĚJČEK, Z. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*, Praha: Grada Publishing, 1995, ISBN 80-7169-192-5.

ELLIOTTOVÁ, M. *Jak ochránit své dítě*, Praha: Portál, 1995, počet stran 173. ISBN 80-7178-034-0.

ELLIOTT, J., PLACE, M. *Dítě v nesnázích-prevence, příčiny, terapie*. 1. vydání, Grada, 2002. ISBN 80-247-0182-0

EYROVÁ, L., EYRE, R.: *Jak naučit děti hodnotám*. 2. vydání, Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-275-1.

HANZOVÁ, M., KODÝM, M., KREMLIČKOVÁ, M. *Práva a povinnosti našich dětí*. Praha: VICTORIA PUBLISHING, a. s., 1995. ISBN 80-7187-007-2.

HINTNAUS, L.: *Člověk a rodina – smysl a funkce rodiny*. Jihočeská univerzita - Zdravotně sociální fakulta České Budějovice, 1998. ISBN 80-7040-315-2

JANIŠ, K. ml.: *Vybrané kapitoly z dějin výchovy*. Slezská univerzita v Opavě, 2009. ISBN 978-80-7248-512-3.

- KAST-ZAHN, A. *Jak naučit děti pravidlům*. Brno: Computer press, a.s., 2008. ISBN 978-80-251-2042-2.
- LISÁ, L., KŇOURKOVÁ, M.: *Vývoj dítěte a jeho úskalí*. 1. vydání, AVICENUM, 1986. ISBN 08-084-86.
- LOVASOVÁ, L., *Rodinné vztahy*, vzdělávací institut ochrany dětí v roce 2006, Praha, počet stran 24, ISBN 80-86991-66-0
- MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*, 1. vydání, Praha: Grada Publishing, 2002, počet stran 128, ISBN 80-247-0332-7
- MATĚJČEK, Z. *Po dobrém, nebo po zlém?* 4. vydání, Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-00-3.
- MATĚJČEK, Z. *Škola rodičů*, MAXDORF, 2000. ISBN 80-85912-29-5
- MATĚJČEK, Z., *Výbor z díla*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1056-6.
- MUFSONOVÁ, S., KRANZOVÁ, R.: *O týrání a zneužívání*, Lidové noviny, 1996, ISBN 80-7106-194-8.
- Násilí na dětech, „Násilí nezná hranice, ale zanechává stopy“, sborník z 2. národní a 1. středoevropské konference konané pod záštitou veřejného ochránce práv, Praha: Humanitas-Profes, 2003, ISBN 80-903392-0-4.
- PELIKÁN, J. *Výchova pro život*. Praha: ISV nakladatelství, 1997. ISBN 80-85866-23-4.
- PÖTHE, P., *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1996, ISBN: 80-901896-5-2.
- ROGGE, J. *Děti potřebují hranice*. 2. vydání, Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-418-4
- ROGGE, J. *Dětské strachy a úzkosti*, 1. vydání, Praha: Portál, 1999, počet stran 211, ISBN 80-7178-237-8.
- ROGGE, J. *Rodiče potřebují hranice*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-990-9.
- SAK, P. *Proměny české mládeže*. Petrklíč, 2000. ISBN 80-7229-042-8

SEDLÁKOVÁ, G., KALÁTOVÁ, D.: *Vybrané ošetřovatelské modely a týrané dítě*. 1. vydání, TRITON, 2010, ISBN 978-80-7387-412-4.

SCHWENGELER, B., SCHWENGELER, Y. *Slasti a strasti výchovy*. Ostrava: Ethos, 1993.
SLANÝ, J. *Syndrom CAN*, Ostravská univerzita v Ostravě, Zdravotně sociální fakulta, 2008, ISBN 978-80-7368-474-7.

TÄUBNER, V.: *Nejstřeženější tajemství-sexuální zneužívání dětí*. 1. vyd. Praha: TRIZONIA, 1996, ISBN 80-85573-72-5, počet stran 116

VANÍČKOVÁ, E. *Interpersonální násilí na dětech*, 1. vydání, Praha, Úřad vlády, 2009, ISBN 978-80-7440-001-8.

VANÍČKOVÁ, E. *Stop tělesným trestům*, 1. vydání, Česká společnost na ochranu dětí – edice Růžová linka, 2004, ISBN 80-239-3442-2.

VANÍČKOVÁ, E. *Tělesné tresty dětí*. Praha: Grada Publishing, 2004. ISBN 80-247-0814-0.

Elektronické zdroje

zachranny-kruh.cz (online) Dostupné z <http://www.zachranny-kruh.cz/kriminalita/zanedbavani.html> (citováno 11. listopadu 2012)

Stopdetskepraci.cz (online) Dostupné z http://www.stopdetskepraci.cz/download/pdf/documents_2.pdf (citováno dne 11. listopadu 2012)

Helcom.cz (online) Dostupné z <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005020127> (citováno dne 11. listopadu 2012)

mpsv.cz (online) Dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/7242> (citováno 11. listopadu 2012)

Souhlas s půjčováním diplomové práce

Souhlasím s tím, aby moje diplomová práce byla půjčována ke studijním účelům. Žádám, aby citace byly uváděny způsobem užívaným ve vědeckých pracích a aby se vypůjčovatelé řádně zapsali do přiloženého seznamu.

V Praze dne 14. ledna 2013

.....

Podpis

Pořadové číslo	Jméno čtenáře	č. ISIC karty	Bydliště	Datum